

MILITAIRE SPECTATOR

Duits-Nederlandse samenwerking

**o.a. | De Nederlandse missie
'Einigkeit und Recht und Freiheit...'**

Op **13 december** aanstaande organiseert de Atlantische Commissie in samenwerking met de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV), de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (KVBK) en de Nederlandse Vereniging voor de Verenigde Naties (NVVN) een bijeenkomst met als thema

Falende staten, crisisbeheersing en de rol van Nederland in de 21^e eeuw

De AIV heeft de afgelopen twee jaar een aantal rapporten uitgebracht dat handelt over de problemen van falende staten, crisisbeheersing en de rol van de Verenigde Naties en Nederland hierin. De AIV constateert dat de Nederlandse krijgsmacht anno 2005 betrokken is bij crisisbeheersingsoperaties wereldwijd, ook hoger in het geweldsspectrum. Na het 'beheersen' van een crisis dienen wederopbouw- en ontwikkelingsaspecten zich aan. De Nederlandse politiek dient richtlijnen te ontwikkelen om dit proces integraal te benaderen.

In discussie gaan twee voorzitters van de AIV-werkgroepen die de rapporten hebben opgesteld, te weten prof. dr. N. Schrijver en gen b.d. A. van der Vlis. De Tweede Kamerleden mr. drs. H. van Baalen (VVD) en drs. T. Brinkel zullen de inleidingen van commentaar voorzien. De bijeenkomst vindt plaats in **Pulchri Studio**, Lange Voorhout 15 in Den Haag, en vangt aan om **20.00 uur** (ontvangst vanaf 19.30 uur).

Indien u deze bijeenkomst wilt bijwonen, dient u zich aan te melden op telefoonnummer 070-3639495. Maar u kunt ook een e-mail zenden naar atlcom@xs4all.nl of een briefje sturen naar onderstaand adres/faxnummer.

Atlantische Commissie
Bezuidenhoutseweg 237-239
2594 AM DEN HAAG
Fax: 070-364 6309

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris

luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
Telefoon 070 - 339 70 12
Fax 070 - 339 72 86

Ledenadministratie

mw. M.L.W.A. van Gorp-Brouwers
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep SGW / MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gorp.brouwers@mindef.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
Telefoon 071 - 542 18 30
Fax 071 - 542 18 29
E-mail jmjbosch@tiscali.nl

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein KM P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
luitenant-kolonel MJD mr. drs.
P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs.
J.A.J. Leijters
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.
A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant KM N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool en
mw. drs. T.H.L. van de Wetering
Instituut Defensie Leergangen
MPC 58B / Kamer 047
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
Telefoon 015 - 284 47 20 of
015 - 284 40 62
Fax 015 - 284 47 21
E-mail redactiemilitairespectator@
mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
ISSN 0026-3869
NADruk VERBODEN

MILITAIRE SPECTATOR

- 510** Editoriaal:
'Einigkeit und Recht und Freiheit (...)'
- 512** J. van Duurling:
Duitsland en de Duits-Nederlandse relatie
- 521** R.F.M. Schröder:
'DEU/NLD Common Army Vision on Future Co-operation'
- 531** P. van Gassen:
De Nederlandse missie
Juridische aspecten van Duits-Nederlandse samenwerking
- 537** J.A. van Diepenbrugge, R. Baumgärtel, H.J.P. Corstens:
'1 GE/NL Corps'
'Binational driver for multinational change'
- 543** J. Hoffenaar:
Duits-Nederlandse militaire samenwerking in de Koude Oorlog
- 554** L. Polman:
Bericht uit Afrika – Tijd
- 556** F. Matser:
Tegenwicht – 'Untergang einer Zivilisation...'
- 558** Boeken
- 560** Samenvattingen / Summaries

'EINIGKEIT UND RECHT UND FREIHEIT (...)'¹

Dit jaar bestaat de Bondsrepubliek Duitsland zestig jaar. Haar krijgsmacht, de *Bundeswehr*, viert haar vijftigjarig bestaan. Duitsland is voor Nederland niet alleen een goede buur maar ook een strategische partner. In dit themanummer staat dan ook de samenwerking tussen Duitsland en Nederland centraal.

De Duits-Nederlandse betrekkingen zijn vanaf het ontstaan van het Keizerrijk Duitsland in nota bene de Spiegelzaal van het Franse Versailles in 1871 over het algemeen goed geweest. Een meer dan belangrijke uitzondering hierop is de periode rond de Tweede Wereldoorlog geweest, die volgens sommigen nog tot op de dag van vandaag het Nederlandse collectieve geheugen ten opzichte van de Duitsers heeft bepaald. Dit collectieve geheugen is te zien als een lens waarmee vanuit het heden naar het verleden wordt gekeken. Zonder ook maar enigszins de kwalijke rol van het Derde Rijk² in deze dramatische en voor velen – overigens aan beide kanten – traumatische periode te willen verzachten, dienen wij Nederlanders ons collectief geheugen ruim zestig jaar na dato misschien wel aan te passen en te nuanceren.

Voor een belangrijk deel kunnen de Duitsers zelf hierbij als voorbeeld gelden. Zich zeer bewust van het feit dat zij verantwoordelijk konden en ook zouden worden gesteld voor het ontstaan en de gevolgen van de Tweede Wereldoorlog, hebben ze meer dan hun best gedaan om hun collectieve schuld te verwerken. Dit heeft vanaf 1949 onder Duitslands eerste *Bundeskansler* Konrad Adenauer en zijn politiek van *Westintegration* geleid tot democratisering en een brede maatschappelijke waardering van traditioneel Duitse waarden en normen. Dit schiep de politieke en maatschappelijke randvoorwaarden voor onder meer

de wonderbaarlijke economische wederopstanding van de *Bonner Republik*³ van na de oorlog.

Voor de op de tweehonderdste verjaardag van de Pruisische legerhervormer Von Scharnhorst op 12 november 1955 opgerichte *Bundeswehr* betekende dit kritische beschouwing en in voorkomend geval distantiëring van bepaalde militaire tradities, die men gemakkelijk en niet altijd terecht associeerde met Nazi-Duitsland. De nieuwe leiderschapsfilosofie *Innere Führung*, overigens gebaseerd op de traditioneel Duitse *Auftragstaktik*, gaf vorm en inhoud aan de *Staatsbürger in Uniform*, zoals men tot op heden soldaten in Duitsland nog altijd graag ziet. Duitsland was eerder dat jaar getreden tot de NAVO en was daarmee internationaal weer soeverein geworden. De *Bundeswehr* vormde vanaf dat moment een belangrijk en zeer betrouwbaar aandeel in NAVO's verdediging tegen het Oostblok. Dit noodzaakte tot militaire samenwerking tussen Duitsland en Nederland, die in de praktijk wellicht tot verrassing van vooral Nederland, uitermate goed beviel en binnen maar ook buiten NAVO haar vruchten afwierp.

Voor de beide landmachten waren (en zijn nog steeds) van elkaar gecharmeerd, hetgeen in 1995 zelfs leidde tot de oprichting van het Duits-Nederlandse Legerkorps. Werd er tijdens de Koude Oorlog nog hoofdzakelijk samen geoefend, na de val van de Muur ten einde van de *Berliner Republik* werden ook gemeenschappelijke vredesoperaties daadwerkelijk uitgevoerd.

1 Begin van het Duitse volkslied.

2 Het Duitse Keizerrijk geldt als het eerste rijk, de Republiek van Weimar als het tweede.

3 De 'Bonner Republik' is de Bondsrepubliek Duitsland in de periode dat Bonn de hoofdstad is geweest.

Voorbeelden hiervan zijn de operaties in Kosovo, Macedonië en Afghanistan. Hierbij is onder andere gebleken dat bi- of multi-nationale samenwerking weliswaar leidt tot groter politiek draagvlak en daarmee tot een krachtiger internationaal signaal aan de tegenstanders, maar dat dit niet automatisch en vanzelfsprekend leidt tot een grotere militaire effectiviteit.

Integendeel, internationale samenwerking betekent in de praktijk door verschillende nationale culturele achtergronden en de daarmee samenhangende collectieve geheugens vaak 'wrijvingsverlies'! Zelfs in de als succesvol te kwalificeren Duits-Nederlandse samenwerking leidt dit soms tot spanningen en een grotere noodzaak voor extra coördinatie.

Slechts door de oprechte bereidheid zich structureel en intensief voor elkaars cultuur en positie te interesseren alsmede langdurig en in diepte in elkaar te investeren kunnen de minder positieve kanten van multinationaliteit worden geminimaliseerd en is de kans op militaire effectiviteit te land, ter zee of in de lucht het grootst. Dit kost evenwel tijd, geld en moeite. Alleen daarom al maar meer nog om de hiervoor genoemde redenen kunnen we niet 'te pas en te onpas' met verschillende internationale partners samenwerken. Daarvoor zijn de mogelijke gevolgen voor militairen en mensen die van hen afhankelijk zijn te groot.

Gegarandeerde militaire effectiviteit dient daarom voorop te staan. Dit pleit ervoor om de internationale structurele samenwerking zoveel mogelijk te concentreren op landen die al eerder blij hebben gegeven de hiervoor genoemde diepte-investering waard te zijn. Duitsland is zonder meer zo'n land. Maar ook de Verenigde Staten, Groot-

Brittannië, België en Frankrijk behoren tot deze categorie. Een groep van vijf landen is wellicht te veel om je als klein land op te concentreren.

Om desondanks een serieuze partner in veiligheid en stabiliteit te kunnen zijn, is het ondanks de trend om alles 'joint' te doen wellicht toch het overwegen waard om de concentratie op politieke, economische functionele of traditionele gronden per krijgsmachtdeel gestalte te geven: de marine concentreert zich op Groot-Brittannië en België. De landmacht blijft voornamelijk samenwerken met Duitsland, de luchtmacht bouwt de samenwerking met de Verenigde Staten verder uit en de marechaussee ten slotte richt zich op Frankrijk en/of Italië.

Gaat het dan automatisch beter? Neen, natuurlijk niet automatisch! Internationale militaire samenwerking vergt van de partners een gemeenschappelijke taal, volledige inzet op basis van gelijkheid, professionaliteit, goed en gemotiveerd personeel, modern materieel, betrouwbaarheid, flexibiliteit en vooral wederzijds vertrouwen en hard werken aan de relatie, daarbij met enige humor afstand nemend van nationale stereotiepen en clichés.

De Duits-Nederlandse samenwerking voldoet hieraan. Dat hierbij soms dingen niet goed gaan, waarbij eventueel ook de spanning bij (één van) de partijen kunnen oplopen, is niet uit te sluiten. Maar dat is vaak afhankelijk van de karakters van mensen en is overigens volstrekt normaal in een volwassen relatie tussen soevereine landen.

Succesvolle militaire samenwerking tussen Nederland en zijn grote buur Duitsland past in dit beeld. Dat bewijzen de artikelen van dit themanummer.

Duitsland en de Duits-Nederlandse relatie

mr. J. van Duurling – kolonel van de Militair Juridische Dienst*

Inleiding

Dit jaar bestaat de *Bundeswehr* vijftig jaar. Op 7 juni 1955 werd het *Bundesministerium der Verteidigung* opgericht. In datzelfde jaar werden op 12 november in Bonn de eerste 101 militairen aangesteld en was de *Bundeswehr* een feit. In Duitsland en binnen de *Bundeswehr* is dit jaar, onder het motto 'Entschieden für den Frieden' veel aandacht aan dit vijfde lustrum besteed.

Het is lovenswaardig en getuigt van respect dat de *Militaire Spectator* aan het einde van dit feestjaar een themanummer wijdt aan de militaire samenwerking met Duitsland. Terugkijkend op de naoorlogse geschiedenis kan immers worden vastgesteld dat de Duits-Nederlandse defensiesamenwerking als één van de hoekstenen kan worden beschouwd van de succesvolle Duits-Nederlandse relatie.

Over Duitsland en de Duits-Nederlandse relatie valt veel te zeggen. Gevraagd naar een algemene be-

schouwing, heb ik mezelf de opdracht gegeven het artikel zo in te kleden als ik antwoord zou geven aan een voorbijganger die geïnteresseerd is in defensie. Dat wil zeggen: van algemeen naar bijzonder en aansluitend bij de actualiteit en het interesseveld van de lezer.¹

In september van dit jaar zijn in Duitsland vervroegde verkiezingen gehouden omdat de Bondsdag, op initiatief van Bondskanselier Schröder, voortijdig was ontbonden door de Bondspresident. De inzet van deze verkiezingen werd voornamelijk bepaald door sociaal-economische thema's.

Daarom neem ik u eerst mee naar het politiek-bestuurlijke veld en de economie. Omdat u echter ook bent geïnteresseerd in veiligheidspolitieke thema's en de strijdkrachten leid ik u vervolgens in vogelvlucht langs het nieuwe elan in de Duitse buitenlandse politiek en de transformatie van de *Bundeswehr*. Daarna sluit ik af met een blik op de Duits-Nederlandse relatie.

Duitsland nationaal

Bevoegdheden van de deelstaten

Duitsland is een bondsstaat (federatie) met 82 miljoen inwoners, die bestaat uit zestien deelstaten. Tot de hereniging bestond West-Duitsland uit elf deelstaten. In 1990 zijn hieraan

de vijf deelstaten van de voormalige DDR, de *Neue Bundesländer*, toegevoegd.

De deelstaten mogen niet worden vergeleken met de Nederlandse provincies. De bevoegdheden en taken van de deelstaten hebben namelijk een

* De auteur is Defensieattaché in Berlijn.

¹ Bij het schrijven van dit artikel heb ik gebruik gemaakt van beschikbare teksten en toespraken. Daarnaast heb ik geput uit diverse afleveringen van de maand- en weekbladen *Europäische Sicherheit*, *Y.*, *Die Bundeswehr*, *Behörden Spiegel*, *Griephan Briefe* en *Aktuell*. Voor feiten en cijfers heb ik gebruik gemaakt van www.niederlandeweb.de.

veel meer omvattend karakter. Subsidiariteit is het kernbegrip in de verhouding tussen deelstaten en Bond. Het federatieve niveau mag alleen regelend optreden indien dit op het niveau van de deelstaat niet of minder goed kan worden gedaan. Buitenlandbeleid, defensie en monetaire aangelegenheden vallen onder de uitsluitende bevoegdheid van de Bond. Ruwweg alle sociaal-maatschappelijk aangelegenheden vallen echter onder de bevoegdheid van de deelstaten of er is sprake van een concurrerende bevoegdheid. De Bond stuurt hierin met zogenaamde raamwetgeving en op het gebied van de rechtspraak met de hogere gerechten en het Constitutionele Hof.

Over wetgeving waarin de bevoegdheden of belangen van de deelstaten in het geding zijn, beslist naast de federale Bondsdag de, uit vertegenwoordigers van de deelstatenregeringen bestaande, Bondsraad mee.

Dit systeem is Duitsland min of meer opgelegd na de Tweede Wereldoorlog en vertoont gelijkenis met het Amerikaanse systeem van *Checks and Balances*. Vanuit het naoorlogse perspectief is het echter verder doorgevoerd. Zo ontbeert de Bonds-president de ruime executieve bevoegdheden van de Amerikaanse president en zijn de vijf staatsorganen (President, Kanselier, Bondsdag, Bondsraad en Constitutioneel Hof) onderling sterk afhankelijk.

In de betrekkelijk overzichtelijke wereld van de jaren vijftig en zestig, met een overzichtelijk aantal deelstaten en weinig media-invloed, kon dit systeem bevredigend werken. In de almaar complexer wordende omgeving vanaf de jaren tachtig bleek het model, vanwege de onmogelijkheid centraal slagvaardig op te treden, inertheid in de hand te werken. Keuzes voor de langere termijn werden namelijk niet gemaakt. Met zes-

tien deelstaten is er immers altijd wel ergens een verkiezing op komst en moet de kiezer worden gewonnen. Verlies betekent immers niet alleen een andere deelstaatregering maar ook een wijziging in samenstelling van de Bondsraad.

Verkiezingen

De opmaat naar verkiezingen in september en de daarop volgende regeringsvorming waren in het licht van de noodzaak tot ingrijpende economische hervormingen een aansprekend voorbeeld van de ingewikkeldheid van het politieke systeem. Maar ze tonen ook aan dat in Duitsland de wil bestaat het systeem aan te passen. Zo leidde in het voorjaar de uitslag van de verkiezingen in Nordrhein-Westfalen tot een samenstelling van de Bondsraad die het de Rood-Groene regering, naar de mening van Bondskanselier Schröder, onmogelijk maakte politiek slagvaardig te regeren.

De Bondskanselier stuurde aan op een motie van wantrouwen en vervolgens ontbond de President de Bondsdag. Ontevreden over de gang van zaken gingen twee leden van de Bondsdag in beroep bij het Constitutionele Hof. Deze stelde hen echter niet in het gelijk en opende aldus de weg naar nieuwe verkiezingen. De nieuwe centrumregering van CDU/CSU en SPD zal naar verwachting het federale systeem hanteerbaarder willen maken. Zij zal de onderlinge bevoegdheden scherper willen afbakenen. Het probleem doet zich hierbij echter voor dat de 'kalkoen (de Bondsraad) mee moet beslissen over de samenstelling van het kerstdiner'.

Zoals reeds gezegd speelden bij de verkiezingen voornamelijk sociaal-economische thema's een rol. De huidige sociaal-economische omstandigheden moeten worden geplaatst tegen de achtergrond van het naoorlogse *Wirtschaftswunder*, dat Duitsland on-

Politiek-operationeel overleg op hoog niveau, Prizren, 1999

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

Nederlandse Chinook-helikopter met Duitse Wiesel-gevechtsvoertuigen als 'underslung' (Foto P.J.E.J. van den Aker)

gekende welvaart heeft gebracht, met hoge lonen, zeer gunstige arbeidsomstandigheden en een bevolking die gewend raakte aan materiële vooruitgang.

Economische stagnatie

De actuele situatie van sterk verminderde economische expansie maakt

deze welvaart echter onbetaalbaar. De economische stagnatie, de hereniging van de twee Duitslanden, die tot nu toe zo'n 1700 miljard euro heeft gekost, en het door de federale structuur gecreëerde onvermogen tot centrale en slagvaardige politieke sturing, hebben geleid tot een torenhoge staats-schuld.

Momenteel maakt Duitsland een moeizaam hervormingsproces door. Men beseft dat de loonkosten omlaag moeten, dat de productie moet stijgen en dat de arbeidsmarkt moet worden geflexibiliseerd.

Met deze economische hervormingen hoog in het vaandel gingen de Christendemocraten de recente verkiezingen in. Aanvankelijk leken ze in de peilingen de stem van de meerderheid van de bevolking voor zich te winnen maar ze wisten uiteindelijk de bevolking toch niet te doordringen van de noodzaak tot ingrijpende veranderingen.

*Zum Tode betriibt...*² is wellicht één van de kernproblemen; er heerst onbegrip voor de teloorgang van het *Wirtschaftswunder* en men is bang voor grote (negatieve) veranderingen. Een bijkomend probleem is een sterke vergrijzing en een, met Nederland vergelijkbaar, achterblijven van de ontwikkeling in de consumptieve sfeer.

Het grote lichtpunt in de Duitse economie is echter dat het land in 2004, in euro's en in absolute getallen gemeten, mondiaal het hoogste export-volume behaalde. Het behoeft geen betoog dat als men weet te bewerkstelligen dat 82 miljoen Duitsers iets meer kunnen en durven te gaan consumeren, de economische groei van Duitsland verder kan aantrekken. Hiermee worden de structurele problemen echter niet opgelost.

Duitsland internationaal

In de herfst van 2004 werd Duitsland in een spotprent in een Britse krant vergeleken met een slapende walvis. De vergelijking werd geplaatst in een veiligheidspolitieke context van de

² *Freudvoll / Und leidvoll, / Gedankenvoll sein; / Langen / Und bangen / In schwebender Pein, / Himmelhoch jauchzend, / Zum Tode betriibt, / Glücklich allein / Ist die Seele, die liebt.* Citaat uit 'Egmont' (*Klärchens Lied*) van Johan Wolfgang von Goethe (1749-1832).

EU-battlegroups. De 'walvis' is echter al enige jaren bezig te ontwaken en zich los te maken van de zich voornamelijk zelf opgelegde historische last. Een last die, tijdens de betrekkelijk stabiele jaren van de Koude Oorlog, Duitsland tot een onzelfzuchtige voortrekker binnen de Europese Unie maakte en een trouw Transatlantisch bondgenoot.

Brede politieke horizon

De politieke horizon van Duitsland is de laatste jaren aanmerkelijk verbreed, niet alleen binnen Europa, maar ook daarbuiten. De Duitse solidariteit met de Verenigde Staten na 11 september 2001 in de strijd tegen het internationale terrorisme gaf het Duitse optreden een meer mondiale dimensie.

Tijdens de Afghanistan-conferentie op de Petersberg in Bonn profileerde Duitsland zich als een serieuze speler bij het oplossen van internationale conflicten. Aangemoedigd door dit

succes ging het een grotere rol op het internationale toneel opeisen. Een rol die, onder leiding van juist een Rood-Groene Regering en dus 'onverdacht' in het licht van de historische last, ook binnen de nationale verhoudingen acceptabel was.

Dat dit ook weer tot een geheel eigen koers kon leiden, bleek een jaar later, toen de Rood-Groene regering juist tegen de Verenigde Staten stelling nam in het Irak-conflict.

Altijd al sterk multilateraal gericht kijkt Duitsland meer dan ooit verder om zich heen. Daarbij schenkt het nu meer aandacht aan het midden en oosten van Europa; de nieuwe Europese lidstaten, maar ook Rusland en de Oekraïne.

Buiten Europa mag China zich verheugen in een toegenomen Duitse belangstelling. Dat een eigen koers ook een keerzijde heeft, werd in het kader van de VN-hervormingen duidelijk bij het mislukte streven naar een Duitse zetel in de Veiligheidsraad.

Crisisbeheersing

Op militair gebied hebben zich in Duitsland spectaculaire ontwikkelingen voorgedaan. Nog geen tien jaar geleden kon niemand zich voorstellen dat Duitse militairen buiten het NAVO-gebied zouden optreden. Thans zijn gemiddeld 8.000 militairen actief in crisisbeheersingsoperaties, en in relatief korte tijd is ook het karakter van de inzet veranderd van logistieke ondersteuning op afstand tot de ontplooiing van gevechtseenheden.

Leidde de inzet van Duitse troepen in Kosovo in 1999 nationaal nog tot principiële discussies, nu beperkt de discussie zich tot technische kwesties (budget en capaciteit) en de waardering van risico's. De Duitse deelname aan internationale operaties is zelfs zo vanzelfsprekend geworden, dat het optreden als *lead nation* als inherent wordt beschouwd aan de omvang van het land en het 'expeditie-naire karakter' van de nieuwe structuur van de strijdkrachten.

Forensische teams (ICTY) onderzoeken de 'plaats delict' bij Orahovac (Foto P.J.E.J. van den Aker)

Ook internationaal staat deze ontwikkeling niet ter discussie. Met enerzijds een recent verleden als trouwe volger van zowel de Europese als de Transatlantische gedachte en anderzijds de nieuwe, onafhankelijke koers wordt Duitsland door veel kleinere (buur) landen actief benaderd voor internationale samenwerking of operationeel optreden.

De Duitse strijdkrachten

De strijdkrachten vallen volledig onder federatieve verantwoordelijkheid. In vredetijd heeft de minister van Defensie het opperbevel. In oorlogstijd komt deze bevoegdheid toe aan de Bondskanselier.

In januari 2005 heeft de minister van Defensie in het *Berliner Erlass* de verdeling van de verantwoordelijkheden en bevoegdheden binnen het ministerie nieuw gestalte gegeven. Feitelijk komt het erop neer dat de positie van de *Generalinspekteur* is versterkt en hij een met de Nederlandse CDS vergelijkbare positie heeft.

De *Inspekteure* van de krijgsmacht-delen (inclusief de *Sanitätsdienst*) en de *Streitkräftebasis* (vergelijk het CDC) zijn verantwoordelijk voor de gereedstelling. Zij kunnen worden vergeleken met de vroegere bevelhebbers. Naast het militaire deel van de *Bundesministerium der Verteidigung* (BMVg) vallen de, met DMO, DGFC, HDP en DJZ vergelijkbare, afdelingen rechtstreeks onder de minister van Defensie.

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat binnen enkele jaren het niveau van de *Inspekteure* van de krijgsmacht-delen, eveneens vergelijkbaar met Nederland, wordt opgeheven en de *Führungskommandos* rechtstreeks onder de *Generalinspekteur* komen te vallen.

Reorganisaties

De Duitse strijdkrachten hebben in de afgelopen vijftien jaar enorme reorganisaties doorgemaakt en zijn drastisch

ingekrompen. Vergelijkbaar met andere westerse naties werd na de val de Muur de omvang en samenstelling aangepast, maar voor Duitsland kwam hier ook nog de *Eingliederung* van de voormalige Oost-Duitse *Nationale Volksarmee* bij. De thans lopende reorganisatie (*Transformation*) beoogt de Duitse strijdkrachten te transformeren naar een betaalbare en inzetgeoriënteerde krijgsmacht.³

De politieke aanzet tot de *Transformation* heeft de minister van Defensie gegeven in de *Verteidigungspolitische Richtlinien* (21 mei 2003). De *Generalinspekteur* heeft in zijn rol als *corporate planner* deze richtlijnen vertaald in de *Konzeption der Bundeswehr* (9 augustus 2004). Hierin wordt het transformatieproces en de nieuwe taakstelling, samenstelling en omvang van de strijdkrachten beschreven. Leidende principes zijn: oriëntering op

capaciteiten, *Streitkräftegemeinschaft* (*joint*), flexibiliteit en *vernetzte Operationführung*. De transformatie moet in 2010 zijn voltooid.

Nieuwe taken

De nieuwe taken van de *Bundeswehr* zijn:

- conflictpreventie, crisisbeheersing en bestrijding van het internationale terrorisme;
- bondgenootschappelijke ondersteuning;
- bescherming van Duitsland;
- redding en evacuatie;

³ Deze paragraaf is voornamelijk gebaseerd op het artikel: 'Ziel der Transformation der Bundeswehr ist die Verbesserung der Einsatzfähigkeit' van Wolfgang Schneiderhan in het februari-nummer van het tijdschrift *Europäische Sicherheit*. Generaal Schneiderhan is *Generalinspekteur der Bundeswehr*.

Duitse Leopard II-tank in Kosovo, 1999

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

ge *joint* operaties in het inzet spectrum met een midden en lagere intensiteit. Plaatselijk en tijdelijk moeten zij in staat zijn om met geringe verliezen het hoofd te bieden aan militair georganiseerde of asymmetrische tegenstand.

- De *Unterstützungskräfte*, met een omvang van 147.500 militairen, bestaan uit de capaciteiten voor de ondersteuning en het voortzettingsvermogen van de *Eingreif- en Stabilisierungskräfte* (inlichtingen, verkenning, logistiek en commandovoering).

De Duitse landmacht zal in de toekomst vijf divisies en 12 brigades bevatten. De marine wordt ingedeeld in twee *Einsatzflottillen* en de luchtmacht zal bestaan uit drie divisies. Het luchttransportcommando wordt, indien aan alle voorwaarden is voldaan, overgeheveld naar het Europese Transportcommando (de *European Airlift Cell* in Eindhoven).

Dienstplicht

In de *Konzeption* wordt ervan uitgegaan dat 55.000 dienstplichtige militairen deel uitmaken van de organisa-

tie. Hiervan zijn de 25.000 vrijwillig langer dienende militairen inzetbaar voor internationale operaties. Er wordt vastgehouden aan de dienstplicht (negen maanden) omdat dienstplichtigen waardevolle kennis meebrengen en aldus bijdragen aan een verankering van de krijgsmacht met de maatschappij. Men houdt echter ook vast aan de dienstplicht vanwege budgettaire redenen. Bovendien bestaat de vrees dat zonder de dienstplicht de

werving, in het sterk gepacificeerde naoorlogse Duitsland, onvoldoende resultaten oplevert.

Investeringen

De gekozen omvang van de *Bundeswehr* en de indeling in de *Kräftekatgorien* hangt samen met de beschikbare ruimte (ongeveer 24 miljard) voor financiering. Het kleinere personeelsbestand (deels dienstplichtig), de differentiatie alsmede het afstoten van overtollig materieel schept ruimte voor de, aan de nieuwe oriëntatie gerelateerde, noodzakelijke investeringen.

Gebaseerd op de leidende principes in de *Konzeption* gaat het hierbij voornamelijk om *force enablers* die de bestaande '*Fähigkeitslücken*' moeten invullen. Het betreft hier verbeteringen op het gebied van de functies commandovoering, (wereldwijde) informatie, bescherming en ontplooiing.

Daarnaast wordt ook aandacht besteed de functies manoeuvre en vuur-

- internationale samenwerking en steunverlening in binnen- en buitenland.

De kern van de *Konzeption* is een driedeling van de strijdkrachten die kunnen worden ingezet in het gehele geweldsspectrum.

- De *Eingreifkräfte*, met een omvang van 35.000 militairen, worden ingezet in *joint* operaties van hoge intensiteit. Zij zullen de Duitse bijdrage vormen aan NRF, de EU-battle-groups en (nationaal) worden ingezet voor evacuatieoperaties.
- De *Stabilisierungskräfte*, met een omvang van 70.000 militairen, worden ingezet in langduri-

kracht en logistiek. Een greep uit de concrete materieelplannen geeft de volgende opsomming: het *Führungsinformationssystem der Streitkräfte*, de SatCom Bw, het ruimteondersteunde verkenningssysteem SAR-Lupe, deelname aan het project *Alliance Ground Surveillance*, vervolgd onderzoek naar onbemande verkenningssystemen (UAV), de aanschaf van de A 400M voor strategisch luchttransport, de aanschaf van de NH90/MH 90 transporthelikopters en de (mee) ontwikkeling (met de VS en IT) van het luchtverdedigingssysteem MEADS.

Op het gebied van bescherming worden aanschaf: gepantserde vrachtauto's (Duro), gepantserde voertuigen voor verkenning en transport (Mungo, Dingo en Boxer). Ten slotte kunnen op het gebied van *Wirksamkeit im Einsatz* worden genoemd: de aanschaf van het infanterie-gevechtsvoertuig Puma, de gevechtshelikopter Tiger, de Eurofighter, de Fregatten 125 en de onderzeeër Klasse 212.

Een betaalbare krijgsmacht

Zoals gezegd betreft het hier concrete plannen en de regering heeft zich ten aanzien van de meeste projecten reeds gecommitteerd. Hiermee is voor de komende jaren nauwelijks ruimte voor andere keuzes binnen het defensiebudget. Gelet op de Duitse ambities op het wereldtoneel en het feit dat een groot deel van het materieel van eigen bodem komt en het behoud van een eigen defensie-industrie als deel van de totale defensie-inspanning wordt gezien, verwacht bijna niemand dat het budget zal/kan afnemen. Gezien de algemene situatie in Duitsland zal het echter ook zeker niet toenemen. Als er andere keuzes moeten worden gemaakt, zal dat ten koste van de (omvang) van de bestaande plannen gaan.

De driedeling van de krijgsmacht en het behoud van de dienstplicht komt

Humanitaire hulpverlening

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

voort uit de wens een betaalbare krijgsmacht te hebben van een omvang en vermogen passend bij de omvang en positie van Duitsland als 'Mittelmacht'.

De (inter)nationale kritiek dat Duitsland zich er goedkoop van maakt, door eigenlijk slechts 35.000 militairen ter beschikking te hebben voor het hoogste geweldsspectrum en voor het overige slechts 'tweede klasse' eenheden heeft, wordt resoluut van de hand gewezen met een beroep op de realiteit van de internationale inzet in relatie tot het grondprincipe van flexibiliteit.

Duitsland – Nederland

Duitsland is van enorme betekenis voor Nederland. Een betekenis die aan Nederlandse zijde helaas nogal eens wordt onderschat, terwijl de Ne-

derlandse betekenis voor Duitsland nog weleens wordt overschat.

Export

De Duitse en Nederlandse economieën zijn nauw met elkaar verbonden. Het handelsvolume tussen deze landen bedraagt meer dan honderd miljard euro. Nederland exporteert bijna evenveel naar Nordrhein-Westfalen als naar de rest van de wereld buiten Europa. Binnen Europa staat de export naar deze Duitse deelstaat met ongeveer 20 miljard euro op de eerste plaats. De omvang van de export naar Baden-Württemberg is groter dan de Nederlandse export naar China en Japan samen.

In totaal exporteert Nederland voor ongeveer 61 miljard euro naar Duitsland. Omgekeerd importeert Nederland voor ongeveer 41 miljard euro uit Duitsland. Hiervan voert Nederland ongeveer 75 procent, via de

Nederlandse *main ports*, door naar andere bestemmingen. Als de totale Duitse export met één procent stijgt, stijgt de Nederlandse export met 0,1 procent. Het Duitse succes op de wereld exportmarkt is voor Nederland dus goed nieuws.

In een vrije-marktomgeving ontwikkelt de economie zich natuurlijk betrekkelijk autonoom, maar ze is zeker niet onafhankelijk van de mate waarin op overige terreinen wordt samengewerkt.

De Duits-Nederlandse relatie en samenwerking is op tal van gebieden van oudsher intensief. De voornaamste reden hiervoor is natuurlijk het feit dat de buurlanden zijn. Maar in het naoorlogse Duitsland speelde bovendien mee dat West-Duitsland sterk op het westen was gericht en de bevolking zich verbonden voelde met de kleinere buurlanden.

In beslag genomen handvuurwapens, Prizren, juli 1999

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

Het in Duitse ogen ontspannen en tolerante Nederland had bovendien een soort windvaan-functie voor de Duitse beleidsmakers. Deze min of meer beperkte focus is, zoals beschreven, als gevolg van de snelle ontwikkelingen van de laatste jaren een stuk minder geworden.

Grotere afstand

Met de verhuizing van de regeringszetel naar Berlijn is de afstand tot Nederland letterlijk en figuurlijk groter geworden. Terwijl Nederland vanuit Bonn nog een duidelijk zichtbare nabuur was, is de blik nu veel meer gericht op het oosten en de nieuwe lidstaten van de EU. Bovendien heeft het nieuwe elan in internationaal verband met zich meegebracht dat Duitsland zich nadrukkelijker richt op de andere grote spelers en zich wil manifesteren als gesprekspartner in de 'Dreiergipfel', met Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk.

Aan Nederlandse zijde mogen we niet uit het oog verliezen dat de positie die Duitsland voor de jaren negentig innam, eerder onnatuurlijk was voor een land met een dergelijke omvang en betekenis in Europa. Bovendien zijn de ontwikkelingen die Duitsland thans doormaakt goed voor het evenwicht in Europees verband.

Gelet op deze nieuwe rol en het disproportionele grote (economische) belang van Duitsland voor Nederland moeten wij ons, bewust van onze asymmetrische relatie, proactief opstellen.

Militaire samenwerking tussen Duitsland en Nederland

In 1990 was Nederland één van de elf landen waarmee Duitsland een substantiële militaire samenwerkingsrelatie had. Thans werkt het principieel multilaterale Duitsland met 66 landen samen.

De Duits-Nederlandse militaire samenwerking is echter nog steeds van een hoog gehalte en wordt door de Nederlandse ambassade uitgedragen als één van de hoekstenen van de binationale samenwerking. De dragers van de militaire samenwerking zijn voornamelijk de landstrijdkrachten. Aan beide zijden heeft deze samenwerking de hoogste prioriteit, die zijn weerslag vindt in de *Common Army Vision on Future Cooperation*.

Daarnaast mag ook niet ongenoemd blijven de unieke samenwerking in het gezamenlijke Legerkorps Hoofd-

**'Force Protection'
Brigade-hoofdkwartier
te Prizren**

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

geldt ook voor de militaire samenwerking dat de verhouding asymmetrisch is en initiatief aan Nederlandse zijde is geboden.

Minister Kamp heeft, tijdens een bilateraal overleg met minister Struck op 13 september, het belang van de Duits-Nederlandse samenwerking onderstreept en gekwalificeerd als een strategisch partnerschap.

De ministers hebben afgesproken de binationale

kwartier en de succesvolle binationale inzet van het hoofdkwartier in Afghanistan in 2003 en in NRF-verband in 2005. Tijdens het Nederlandse EU-voorzitterschap hebben Duitsland en Nederland bovendien als eersten het initiatief genomen tot de vorming een *EU-battlegroup* (januari 2007).

Defensie-industrie

In Duitsland wordt de defensie-inspanning als een samenhangend geheel van krijgsmacht en defensie-industrie gezien. De Duitse defensie-industrie wordt gedomineerd door grote bedrijven. De Duitse regering neemt actief stappen om deze industrie verder te ontwikkelen door consolidatie op nationaal niveau en inbedding op Europees niveau na te streven.

De drie grote Duitse marinewerven zijn inmiddels samengegaan in ThyssenKrupp Marinesystems en ook in de industrie die grondsystemen vervaardigt wordt consolidatie nagestreefd. Het Duitse en Nederlandse bedrijfsleven hebben elkaar veel te bieden. De consolidatie van industrie die zich op landoptreden richt biedt kansen en op maritiem gebied kan, gedragen door de nauwe samenwer-

king tussen de Duitse marine en de KM op het gebied van scheepsbouw (systemen), de al bestaande goede Duits-Nederlandse industriële samenwerking mogelijk worden uitgebreid.

Asymmetrische verhouding

Ondanks de zeer goede stand van zaken en de gezamenlijke successen

samenwerking verdragmatig te verdiepen en te verbreden over alle krijgsmachtdelen, de gezamenlijke *EU-battlegroup* na 2010 wederom ter beschikking te stellen en te bezien of het gezamenlijke hoofdkwartier kan worden aangeboden aan ISAF.

Afsluitend

De recente ontwikkelingen hebben aangetoond dat het van nature multilaterale Duitsland een dominantere rol opeist op het wereldtoneel. Gelijktijdig worstelt het land met grote economische en institutionele problemen. In de grootste reorganisatie van zijn naoorlogse geschiedenis transformeert de *Bundeswehr* zich principieel naar een inzetgeoriënteerde krijgsmacht.

Duitsland en Nederland zijn op tal van gebieden van groot belang voor elkaar en zijn economisch nauw verbonden. De militaire samenwerking is goed en wordt gezien als één van de hoekstenen van de Duits-Nederlandse samenwerking. De verhouding tussen beide landen is echter asymmetrisch. Van Nederland vergt dit een proactieve opstelling.

'Joint' werkoverleg

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

DEU/NLD Common Army Vision on Future Co-operation

major (GS) R.F.M. Schröder*

Introduction

Germany and the Netherlands share an extensive history in military co-operation between their respective armies. Already in the early fifties of the last century, Dutch forces trained in Sennelager. The General Defence Plan placed 1st Netherlands Corps amidst German Army formations and led to the 'Budel-Seedorf Treaty', thus stimulating common training and 'Patenschaften' at all levels.

In the nineties, several multinational formations, like the ARRC (Allied Command Europe Rapid Reaction Corps) and the MND(C) (Multinational Division Central) were established with German and Netherlands participation. Most notable, however, was the founding of the bi-national I (GE/NL) Corps Headquarters in Münster (1995) which later evolved to a multinational, NATO-certified HRF-HQ(L) (High Readiness Forces Headquarters – Land Operations), ready to be deployed in the full mission spectrum.

Along with this process, SOPs, budgets and juridical regulations, much more has been harmonised within the bi-national framework of I (GE/NL) Corps.

* The author is GE Exchange Officer at the Policy Support Division of the RNL Land Forces Command.

KFOR at Kukesch (Albania) (Foto P.J.E.J. van den Aker)

In addition, common procurement projects, first considerations on improving military effectiveness by making use of synergetic effects, co-operation in the field of training and exercise and efficiency in system management contributed to a deeper integration.

Common deployments

Yardsticks for this ever-increasing co-operation between both armies have been our common deployments on the Balkans and in Afghanistan. If one thing has become clear throughout these more than fifty years, it is the

smoothness and notable results (not only, but especially) at the *working level*; it will be very difficult to find two other nations where bi-national co-operation in the daily practise has proven to be as successful.

Nevertheless there is a vast potential for further improvement, including a comprehensive approach to cover all the potential fields through widened co-operation and integration. Up to now, co-operative activities are still case-by-case decisions in separated areas, instead of deliberate building blocks of an overarching master plan.

A Leopard-tank creates a cross over in the river (Foto P.J.E.J. van den Aker)

The implementation of the German Netherlands Army Steering Group (ASG), headed by representatives of both Army Staffs on one-star level, in 2004 was an important step into that direction and will be the primary forum to co-ordinate future efforts of both armies.

This article is aiming at giving some insight in the ongoing processes, still keeping in mind that the author does not necessarily reflect 'official' positions in all cases.

Common Army Vision

At the High Level Army Staff meeting of 7 July 2004, the 'Inspekteur des Heeres' and the 'Bevelhebber der Landstrijdkrachten' directed both Army Staffs to develop a comprehensive vision on the future of the DEU/NLD Army Co-operation. This vision document, referred to as the 'DEU/NLD Common Army Vision on Future Co-operation' (short: Common Army Vision) frequently challenges

today's structures and opinions, though without losing touch with reality.

Although the Common Army Vision is not legally binding, it provides direction by indicating both armies' intentions for the next decade.

Common goal of both armies is to strive for intensified co-operation and deepened integration to gain synergetic effectiveness and efficiency of both armies. By doing so, a role model for further European integration of defence efforts might evolve, as well as a strengthened common contribution to NATO.

Objective of Future Army Co-operation

The objective therefore is to migrate from the current co-operation, characterised by:

- event-driven, combined activities between both armies
- and common structures within the framework of the 1 (GE/NL) Corps, into a more comprehensive co-operation, characterised by:
  - a systematic and institutionalised approach,
  - integrating all possible areas of co-operation to achieve synergetic effects,
  - with a general view to harmonising national administrative decision-making procedures
  - covering processes from early conceptual phase onward.

Success Criteria

However, possible areas of co-operation should be measured against the following criteria:

- *Effectiveness* – enhance the quality of national and/or bi-national military capabilities;

- *Efficiency* – increase either the current output or save costs;
- *Reciprocity* – provide balanced benefits for both armies (not necessarily by every single measure, but with regard to the sum of effects).

It will not always be possible to meet the requirements of the given criteria immediately. As usual, certain costs will occur before the profits can be achieved within a foreseeable time-frame. These costs must be defined and shared according to a common decision.

Influencing Factors

Both armies also recognise that a number of both national and international organisations and documents at political and military-political level are providing a framework, which defines the extent and direction of future co-operation. Essential factor for success will be the commitment of

the Joint Armed Forces level towards these developments and the inter-service ambition to strive for joint solutions wherever possible.

At the same time both armies are well aware of possible restrictive effects that may come with intensified co-operation and deepened integration, like reduced national military autonomy and long lasting commitments.

Lines of Operation

To ‘streamline’ the process of investigations, five main areas of co-operation have been identified, being Concepts & Doctrine (C&D), Armament & Equipment (A&E), Training & Exercise (T&E), Decision-making Process & Communications (DMP&CIS) and Bi-national Participation in Operations (OPS).

These five areas are referred to as ‘Lines of Operation’ (LOPs) and are

broken down into short, medium and long-term measures. The implementation of long-term measures requires fundamental changes, whereas short and medium-term measures can be implemented with only limited changes to the current procedures. These measures within the five lines of operation are those deliberate building blocks towards structural co-operation – or more.

Given the fact that possible success is all about first of all motivating people, especially the short-term measures have a very important spin-off-function. That’s why these measures are sometimes also referred to as ‘Lighthouse Projects’ in the bi-national negotiations.

1: Concepts & Doctrine

Common concepts, policy, doctrine and procedures are the essential basis for a systematic approach towards all subsequent areas of co-operation. Although within the NATO doctrinal

NLD Leopard II near Busovača (former Yugoslavia) (Foto P.J.E.J. van den Aker)

framework, currently, land forces' doctrine and procedures are developed purely nationally, with the exemption of bi-national concepts within 1 (GE/NL) Corps.

The bi-national Working Group 'Concepts & Doctrine' (WG C&D) concentrates on the so-called higher level doctrine, while focusing on philosophy and principles. Lower level doctrine, which concentrates on tactics, techniques and procedures, would then have to be handled by the other Working Groups (see the other 'Lines of Operation'), while maintaining close contact through already installed liaison organisations within both countries' armies.

Common Interests

Given the fact that there is a nearly infinite amount of topics that could be covered in this field, the WG C&D tries to identify short, medium and long term measures, which NLD and DEU regard to have good chances to be realised in due time.

Looking at the close future these fields of action have been found:

- COIN (Counter Insurgency) in an urban environment: NLD will participate in the USA/DEU simulation experiment on COIN in an urban environment, which is known as a DEU 'Schwerpunkt' project, but being just as important to the NLD's developments in the field of land forces operations.
- Land forces doctrine: examination of subjects suited for combined doctrine development.

On the longer run, DEU and NLD Army Staffs regard these improvements to be feasible:

- Close co-operation of both Army concepts and doctrine branches.
- Common doctrine development, including fundamental doctrine for operations.
- Co-ordination of concept development.
- Exchange of information on CD&E (Concept Development & Experimentation) and transformation.

Grow Markets

More specifically, these activities will have impact on a number of ongoing processes:

- The interoperability within the *NATO Response Forces Concept* (NRF): Although a large part of this field will be related to the Line of Operation 4 'Decision Making Process and Communications', the concept of how to operate bi-nationally within the NATO/NRF framework should be formulated within this field of common developments.
- The development of a concept and doctrine for *IS(TA)R*-units (Intelligence, Surveillance, Target Acquisition, Reconnaissance), including a concept of operations and doctrine for such type of unit.
- Conceptual development for *air manoeuvre* brigades: this includes formulating a concept of operations

and doctrine for a formation consisting of combat and transport helicopters and light (infantry) units.

- The development of a concept for *joint fires*: the activity focuses on a bottom-up approach for the development of a concept for the use of fire support within a joint force integrating all (joint) means of fire support into ground operations.
- Experiments for the development of a *NBO/NEC* doctrine (Network Based Operations / Network Enabled Capabilities): experiments will be conducted on company and battalion level to support the development of doctrine for NBO/NEC.

Focusing on the more 'strategic' horizon, it is not impossible to even...

- establish a bi-national committee on matters of common army concepts and doctrine,
- develop DEU/NLD bi-national con-

NLD Leopard II during a peace-operation in Mamusa (Kosovo)

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

process); i.e. price reductions by bi-nationally raising the amount of to be procured systems, easing the process of doctrine development by procuring 'identical' systems or just getting out of the way of interface problems when deploying in a combined setting.

Fields of Mutual Activities

To give an idea of possible fields of co-operation these are examples of current WG 'Armament & Equipment' activities.

Bridge Laying Tank (PSB2 = Panzerschnellbrücke 2): NLD and DEU are developing a new bridge laying tank, being able to cope with the military load classes of a modern army. Procurement is scheduled for 2007. Moreover, both nations are also interested in co-operation for educating and training the personnel for the PSB2.

Mobile armoured *B-Detection Capability* ('Bio-FUCHS'): NC-protection is an example of very close co-operation between DEU and NLD. The number of equipment in NLD is so small to design and construct own platforms. NLD is therefore using DEU knowledge in this area.

The NLD mobile biological decontamination detection technology will, on the other hand, come into service in 2006 (armoured mobile analysis capability in 2007), thus being ahead of all other parallel developments in Europe. Synergetic effects by combining both countries expertise are obvious.

Other examples are the activities in the field of *ammunition and storage*. Two meetings were conducted last

year between DEU and NLD Ammunition Test Centres. At small calibre weapons the problem has been identified that, although the ammunition types are very often the same, the weapons on both sides differ in some cases.

Type classification however, is a combination between ammunition and weapon. For this reason it is difficult to carry out tests for another country and to compare the results. Nevertheless, tests in both countries will have to be carried out in the same way to lay a basis for further going interoperability examinations.

For future testing of ammunition, there are opportunities with regard to these weapon-systems: Leopard-2A6, Panzerhaubitze (PzH) 2000 and (hopefully) the Boxer-system. In the future, testing, however, should not only focus on the procurement phase but also on the 'in-service phase'. This especially goes for ammunition and weapon systems being used during common missions, such as NRF (NATO Response Force) and EUBG (European Battle Group), ISAF, etc.

NLD and DEU will create a databank that tells which types of ammunition (given certain identified conditions) would be interoperable with our respective weapon-systems.

But also interoperable *CIS systems* will be investigated (not only with regard to the NRF 10). Besides, bi-national research on *strategic lift* (air and sea), *future soldier combat gear*, *command post equipment*, *tracking and tracing*, identification friend/foe (*IFF*), *ISTAR*, Unmanned (Aerial) Vehicles (*UAV*), protected field *encampments* or even *Water Drilling Systems* deliver sufficient topics for (near) future co-operation.

On a mid-term basis it should be considered to be realistic to install a routine mechanism, so that national armament projects can be harmonised with each other first (should also include all other equipment), this implies the need for mutual participation in the earliest possible stadium.

- cepts and doctrine for land forces,
- fully integrate national NBO/NEC capabilities within the framework of I (GE/NL) Corps,
- further develop a bi-national CD&E and transformation process.

2: Armament & Equipment

The co-operation in the field of Armament & Equipment enhances interoperability, but also saves resources and logistic efforts. Currently, armament processes are basically national, with co-operation only on a case-by-case basis (Leopard, FENNEK, PzH2000).

Although this process will (in the end) still remain subject to national decisions – and not to forget national funding – it is beyond discussion that positive side-effects could be derived from bi-national activities (especially when launched in the very early phases of the planning and procurement

Besides that, the mutual use of infrastructure such as training areas, airports, ports, (munitions) depots and encampment facilities are possible fields of co-operation. But also the national developments in the field of Joint Logistic Support are matter to investigation. So this subject will have to become part of the DEU/NLD Common Army Vision as well.

3: Training & Exercise

Materiel co-operation further increases interoperability and efficiency, thus having positive side effects on the training framework. Currently however, training is conducted under national responsibility with common training only within 1 (GE/NL) Corps, or linked to common armament projects. Training systems of both armies are widely incompatible (language, career regulations and other obstacles).

Numerous fields for training co-operation on a short-term basis have, nevertheless, already been identified:

- such as the so called 'Lighthouse projects' (maintenance personnel FENNEK, PzH 2000; ARTY fire-support training and others currently under investigation),
- training, seminars, terrain-walks and exercises with assigned and dedicated troops (including troops on corps-level) within 1 (GE/NL) Corps,
- harmonised NRF and EU-BG training and exercise procedures,
- training with common weapon systems,
- participation at each others career courses at all levels (NCO and OFF), incl. exchange programs for officer-candidates,
- and – not to forget – high level exchanges (such as FÜREX = High Level Leadership Training or mu-

tual participation in General Staff Courses).

However, before existing compatible NLD and DEU courses will be replaced, they will have to be transferred into new bi-national courses in the English language (with non-compatible parts given in a national supplement). So for example, the first bi-national fire support officer-training course was successfully conducted from 17 January till 11h February 2005 and was attended by one German instructor and three students.

As of the 1st of May 2006 two-turret trainer PzH 2000 will be installed at the Artillery school in IDAR-Oberstein, from 1st of June on the Dutch training division in DEU will be manned until 1st of October 2006 the students will follow. The current training course for German Fennek mainte-

International 'Show of Force' near Roadblock (Foto P.J.E.J. van den Aker)

DEU 'Fuchs' near border crossing with Albania (Foto P.J.E.J. van den Aker)

nance personnel in Aachen will be shifted to Soesterberg/NLD. In return, training of PzH 2000 maintenance personnel in Aachen is depending on the training simulator – 'training equipment maintenance chassis' which will be provided by NLD.

Future Training Objectives

On the medium term the common NRF- and EUBG-activities could be used as a test bed for increased common training and exercises (including HQ 1 GE/NL Corps as LCC NRF and enhanced co-operation between the DEU 'Division Luftbewegliche Operationen' and 11 Air Manoeuvre Brigade).

A side effect then may be that a systematic 1 GE/NL Corps troops at corps-level training could be achieved. Besides the 'operational' gains out of common mission-preparation first steps have already been taken to

implement own (national) branches within each others schools for selected training projects (e.g. linked to common equipment).

In parallel training and exercise standards will have to be co-ordinated and training & exercise policy (training cycle and goals, link with mission cycles) to be harmonised. On this basis a co-ordinated, mutual use of simulation systems and the mutual use of training facilities and areas will achieve decisive efficiency advantages.

On the long, especially when aiming on synergetic effects and cost efficiency, it must not be taboo to execute bi-national courses at each others, national schools or to found bi-national schools. However, all long-term measures will require substantial harmonisation of doctrine, SOP (Standard Operation Procedures) and administrative procedures (e.g. career

regulations) and the preparedness to give up purely national training capabilities (not to forget: the language problem, the necessary common training and exercise standards, and a common training & exercise policy.)

Success Stories in Training Land

To make clear that all the efforts in the field of common training and exercise are key to all other 'lines of common co-operation' here are some very concrete examples of already achieved 'joint ventures':

Infantry

NLD has participated in the FRA-DEU company commander seminar in October 2005. NLD on the other hand investigates the participation of DEU at the NLD tactical refreshment. Furthermore a common course for company and battalion Cdr's will be another

project. A pilot in the English language will be developed by the end of 2005.

UN Training centre/peace support

DEU UN observer course, train the trainer course and multinational staff preparation course will be converted into international courses by 2006 in English language.

Combined development of the multinational staff preparation course on battalion level by 2006.

Already in October 2005 DEU will participate in an UNMO-course in NLD, thus compensating timely shortfalls at the DEU Peace Support Training Centre. Besides, permanent NLD instructor will be established at DEU UN Training Centre.

Signal

Plans have been developed to create a bi-national training course 'Interoperability of IT-systems' at the German Signal School. In return, the Dutch Signal School has offered bi-national IT-courses in English.

Air ground operations

NLD offers Forward Air Control (FAC) Course, Advanced FAC Course, Laser Operator Course, Air Operation Course Ground Liaison Officer Course and several courses to DEU Army, Navy and Air-force personnel.

Artillery

The exchange of liaison-officers at both schools (currently finalising DEU/NLD Memorandum of Understanding – MOU) has been established. The Conversion of ADLER software is being examined / as well as cost sharing with NLD, thus shaping options for possible future deployment of combined artillery groups.

Under the bottom line both nations envision deep mutual integration of Artillery schools by giving the more material-heavy courses in IDAR – Oberstein (DEU) and the more theoretical ones in NLD.

Engineers

From September 2005 the training

A future in Kosovo...

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

course 'Engineer Reconnaissance in Theatre' will, for the first time, be conducted in English and in return, the NLD Engineer School has offered a 'Terrain Characteristics' training course. NLD force protection course (scaffolding) will be attended by DEU students, in return, demolition training courses will be given in DEU, whereas road construction training courses will take place in the NLD for both of the armies.

Logistic/maintenance

Training of Fennek maintenance personnel was agreed to be given in NLD and trainings of PzH 2000 maintenance personnel in DEU as of 2006. Other ambitions are the realisation of the studies on Fuchs, Leopard II recovery vehicle, BoxerR, Leopard II A6, Fennek and PzH 2000 and to align the maintenance concepts for the Boxer and the armoured vehicle launched Bridge.

Drivers training

On the one hand it has been agreed that the DEU Fennek driving training and the Leopard I Recovery course in the will be held in the NLD. On the other hand the PzH 2000 driving course will be conducted in Baumholder (DEU). The same is intended to go for Leopard II and I driving courses.

At the moment NLD investigates stationing driving simulator in DEU to be co-used with DEU. Additionally, Dutch personnel will take part in the German 'Hazardous Material Driving Instructor' training.

4: Decision making Process & Communications

Currently, decision making processes (DMP) of both army staffs are co-ordinated through the DEU-NLD Army Steering Group, high-level meetings I (GE/NL) Corps Committee and related SWG (Sub-Workinggroup) and ad-hoc co-ordination (NRF, EUBG).

Still, streamlining national DMPs remains a difficult type of sport; decision making processes very much

depend on joint processes at higher levels, the will and ability of the other services and agencies to participate and the respective political agendas which are in most cases more complex than just weighing Army efficiency matters against effectiveness. So, linking national Army DMPs to each other is very much about establishing effective communications.

On the more technical level, this mainly means to overcome interface problems. The ideal platform to be used remains the HQ 1 (GE/NL) Corps HRF-HQ(L) in Münster. Especially with an eye to the planned mission co-operation in EUBG and NRF10, many challenges have already been met.

However, many of the 'problems' the WG DMP&CIS has faced up to now, could have been avoided by co-ordinating procurements and doctrine bi-nationally in a very early conceptual phase.

Bi-national DMP

Noting this, the efforts of the WG DMP&CIS will have to be closely linked to those of other WGs. First of all, a common understanding on NEO (Network Enabled Operations) / EBO (Effect Based Operations) has to be developed in the very near future. This process is to be accompanied by implementing a routine mechanism of information exchange and consultation on all relevant levels.

In the future even implementing a 'bi-national decision making procedure' on top army level, similar to the DEU 'Mitzeichnungsgang', is not totally unrealistic. However this will require full support on political and joint level, but will be essential for real deep integration and the exploitation of a maximum of possible savings.

5: Bi-national participation in operations (Planning & Deployment)

This area of co-operation is the ultimate yardstick for effectiveness of

Different cultures, also within Europa

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

The Real(-istic) Vision

On some 'Lines of Operation' many success stories could already been written. Others (such as DMP and OPS) are still in a very early phase and have therefore not yet the necessary body. Nevertheless, this does also mean that there is a vast potential for further developments.

On the long (visionary) run, for example WG OPS should not even (a priori) conceptually rule out bi-national pools of forces and even bi-national units and capabilities, with the full spectrum of capabilities only being available if both nations participate. This would for sure require substantial harmonisation of doctrine, procedures, force-planning and administrative procedures, high-level military and political decision-making procedures and – ultimately – the preparedness to give up purely national capabilities.

Although this scenario seems closer to fiction than to realistic steps to be taken within due time, people, involved in the process of formulating a Common Vision, should be given the freedom to make this Vision truly visionary, rather than just dealing with every days problems.

The famous sentence 'We have never ever done it that way!' is allowed; not to rule out new procedures but to trigger investigations on what has to be done (in touch with reality) to make it happen.

Or, to quote one of the founders of the concept of the 'DEU-NLD Common Army Vision on Future Co-operation': 'The sky is the limit!' (Let me add: when we, DEU and NLD, take the time respecting each others way of thinking and acting.)

DEU/NLD army co-operation. Recent missions have proven this effectiveness in Task Force Fox (06.-12.2002, Macedonia), ISAF 3 (Afghanistan 2004) and NRF4 (2005). They underlined that a combined approach increases flexibility and the range of possible mission deployments for both nations.

At the moment, WG 'Operations' (WG OPS) is to establish closer consultations for future army employments and co-ordinated policy development processes (Balkans, ISAF, NRF, EU-BG).

DEU and NLD are busy discussing the options of setting up another common EUBG, maybe in 2011.

Besides, both nations see opportunities in possibly again engaging HRF HQ(L) 1 (GE/NL) Corps in the ISAF mission, somewhere in 2009 or 2010. Therefore the exchange of mission-related information and consultation will have to become a routine activity. In order to be able to smoothly cooperate in missions, rotation systems, mission periods (length & rhythm) and training cycles will have to be harmonised.

De Nederlandse missie

Juridische aspecten van Duits-Nederlandse samenwerking

mr. P. van Gassen – luitenant-kolonel van de Koninklijke Luchtmacht*

Inleiding

De ambassade

In Berlijn staat de nieuwe Nederlandse ambassade. Een prachtig ontwerp van de bekende architect Rem Koolhaas. De lokatie aan de rivier de Spree, vlakbij een sluisje en tegenover een historische schepencollectie is een zeer sprekend 'Hollands' tafereel. Die combinatie is een prachtig visitekaartje voor het Koninkrijk der Nederlanden. Vanuit onze kantoren kunnen we dan ook regelmatig busladingen toeristen gadeslaan die het gebouw en de omgeving op de gevoelige plaat vastleggen.

De Nederlandse ambassade in Berlijn heeft net als alle andere ambassades tot taak ontwikkelingen te volgen op gebieden die voor Nederland van belang zijn (bijvoorbeeld politieke, economische, wetenschappelijke) en Nederland daarover te informeren en het Nederlandse beleid uit te dragen of toe te lichten. Omdat Duitsland voor Nederland een zeer belangrijke (strategische) partner is geldt de ambassade als een van de belangrijkste posten en telt circa 70 medewerk(st)ers.

Ook de defensieafdeling is met drie attachés relatief groot. Gelet op de Duits-Nederlandse relatie is de focus

van de defensieafdeling van militair-politieke aard. De Defensieattaché (tevens Landmachtattaché) ziet met name vanuit beleidsmatig oogpunt toe op de samenwerking, operaties en actuele ontwikkelingen. De defensieattaché werkt nauw samen met de politieke afdeling.

De Materieelattaché (tevens Marineattaché) is met name gericht op informatie-uitwisseling en samenwerking op het gebied van defensiematerieel. Omdat in Duitsland de defensie-inspanning een integraal geheel is van krijgsmacht en defensie-industrie, volgt de Materieelattaché niet alleen de ontwikkelingen in de *Bundeswehr*, maar ook de (macro-)economische ontwikkelingen in de defensie-industrie. Hij werkt nauw samen met de economische afdeling. De plaatsvervangend Defensieattaché (tevens Luchtmachtattaché en Militair-juridisch attaché) ziet vanuit Nederlands perspectief toe op de juridische aspecten van de militaire samenwerking en is tevens Hoofd van de Nederlandse Militaire Missie (*Head of Mission*).

Het Hoofd van de Missie werkt nauw samen met de *Heads of Missions* van de andere zendstaten, waarover later meer. De zes zendstaten zijn, in alfabetische volgorde, België, Canada, Frankrijk, Nederland, de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Het Nederlandse Hoofd van de Missie valt voor administratieve on-

dersteuning terug op ondersteunend personeel van de defensieafdeling (bijvoorbeeld bij aanvragen voor oefeningen en bezoekaanvragen).

Documenten

De Duits-Nederlandse samenwerking vindt mede haar weerslag in tal van documenten. Op het hoogste niveau betreft dat verdragen, zowel multinationaal als binationaal. Op basis van deze verdragen treft men uitvoeringsverdragen, *Memoranda of Understanding* en *Technical Agreements* aan. Voor de niet-juridisch geïnteresseerde defensiemedewerker van zowel Duitsland als Nederland zijn de verdragsartikelen van deze documenten op zich niet zo interessant. Interessanter is wat deze teksten voor uitwerking hebben in het geheel van de Duits-Nederlandse betrekkingen.

In dit artikel zal ik daarom ingaan op een paar overeenkomsten die belangrijk zijn voor de samenwerking tussen Duitsland en Nederland. Voor de rechtspositie van zowel de Nederlandse staat als de Nederlandse militair zijn dat onder meer het NAVO-statusverdrag, de bijbehorende Aanvullende Overeenkomst voor de zendstaten en de Implementatie Overeenkomst bij artikel 45 van de Aanvullende Overeenkomst.

Voor de samenwerking tussen het Duitse en het Nederlandse leger treden documenten als het Legerkorps-

* De auteur is werkzaam op de Nederlandse ambassade te Berlijn.

verdrag, het Budel-, en het Seedorf-verdrag op de voorgrond. In dit artikel zal ik de werking van deze verdragen kort belichten. Tevens zullen de meest recente ontwikkelingen, zoals het opzeggen van het Budel- en de aanstaande opzegging van het Seedorf-verdrag, in deze uitleg worden betrokken.

Het NAVO-statusverdrag en de Aanvullende Overeenkomst

Het NAVO-statusverdrag¹ regelt, zoals de Engelstalige benaming *NATO Status of Forces Agreement* al aangeeft, in samenhang met de Aanvullende Overeenkomst de rechtspositie van de buitenlandse strijdkrachten die permanent troepen in Duitsland hebben gelegerd, de zogenoemde zendstaten. De troepen van deze zes landen hebben in verschillende verschijningsvormen een zogenaamde Missie of Verbindingsorganisatie. Deze organisatie wordt geleid door een *Head of Mission* (HOM) onder aansturing van de zogenaamde *Force Commander*.

Diplomatieke status

Voor Nederland geldt in afwijking van de andere vijf landen dat het

Hoofd van de Missie als militair attaché tevens een diplomatieke status heeft. Voor deze constructie is gekozen met het oog op efficiënte inzet van personeel, maar ook vanwege het synergetische effect van de combinatie.

De commandant van de Nederlandse troepen in Duitsland (de Nederlandse *Force Commander*) is de Nederlandse commandant of de Nederlandse plaatsvervangend commandant van het Duits-Nederlandse Hoofdkwartier in Münster, thans luitenant-generaal A.J. van Diepenbrugge.

De Hoofden van de Missie overleggen evenals de *Force Commanders* regelmatig met elkaar over onderwerpen die van belang zijn voor de status van de troepen van de zendstaten in Duitsland, en handelen op basis van consensus.

Werkgroepen

De HOM's hebben werkgroepen ingesteld die hen ondersteunen en besluiten voorbereiden. Daartoe voeren zij overleg met vertegenwoordigers van hun zendstaten en met vertegenwoordigers van de Duitse staat. Deze werkgroepen bestrijken de onderwerpen accommodatie en milieu, constructie, telecommunicatie en training.

De onderwerpen hebben voor de verschillende zendstaten verschillend gewicht. In zijn algemeenheid kan worden gezegd dat de eerstgenoemde drie werkgroepen door de wederzijdse terugtrekking van troepen uit Duitsland en Nederland, en de opzegging van de Budel- en Seedorfverdragen, voor Nederland minder gewicht krijgen. De training-werkgroep daarentegen is belangrijk voor Nederland en neemt aan belang toe na de terugtrekking van de Nederlandse troepen uit Seedorf.

Dat is dan ook voor Nederland de overweging geweest het voorzitterschap van deze werkgroep te accepteren. Maar omdat zoals gezegd op

Kijk uit voor mijnen! Servische auto na mijnongeval

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

¹ Het Verdrag van Londen van 19 juni tussen de staten die partij zijn bij het Noord-Atlantisch Verdrag, nopens de rechtspositie van hun krijgsmachten (deze vertaling is ontleend aan het Tractatenblad 1953, no. 10).

Nederlandse KDC-10 in Split

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

kopen van goederen voor zowel de staat als de individuele militair, de jurisdictie, enzovoort.

Verplichtingen

De voordelen zijn onmiskenbaar, zoals het gemak bij het aanvragen van oefeningen, maar er zijn natuurlijk ook verplichtingen. Bijvoorbeeld de verplichting om in Duitsland recht te spreken, waarvoor de permanente aanwezigheid van de Koninklijke Marechaussee in Duitsland en het houden van rechtszittingen door de Militaire Kamer nodig zijn.

De *Verbindungsstelle*, de verbindingsinstantie tussen de Nederlandse krijgsmacht en de Duitse justitiële autoriteiten, speelt in dit kader een belangrijke rol, zowel in de verdragsteksten als in de dagelijkse praktijk.

Ook het bewaken van de juiste en eenduidige uitvoering en naleving van de belastingbepalingen door een *Netherlands Army Support Agency Germany* (NASAG)-achtige entiteit hoort daa bij.

Het lijkt eenvoudig besparingen te realiseren door terugtrekking van deze of andere functies, maar dat draagt het gevaar in zich dat de Aanvullende Overeenkomst wordt uitgehoud.

De Implementatie Overeenkomst

De Implementatie Overeenkomst bij artikel 45 van de Aanvullende Overeenkomst en de *Hinweise für die Zusammenarbeit mit die Entsendestaten* geeft richtlijnen voor het oefenen op oefenterreinen en daarbuiten voor strijdkrachten van de zendstaten in Duitsland. Bij onder meer de Implementatie Overeenkomst heeft het Duitse ministerie van Defensie bovendien de zogenaamde *Hinweise für die Zusammenarbeit der Entsende-*

basis van consensus wordt gehandeld, levert Nederland aan alle werkgroepen een bijdrage.

Aanwezig in deze werkgroepen is het (Nederlandse) Hoofd van de Missie, voor de werkgroep accommodatie en milieu respectievelijk constructie, vergezeld door een vertegenwoordiger van DGW&T, directie Duitsland.

Door gebruik te maken van binnen de militaire afdeling beschikbare menskracht en van binnen DGW&T en ook de directie Juridische Zaken van het ministerie van Defensie beschikbare expertise kan nog steeds met dit 'spaarmodel' worden volstaan. De andere zendstaten hebben allemaal een aparte verbindingsorganisatie.

Door de opzegging van de Budel-Seedorf-verdragen en de daarmee samenhangende terugtrekking van troepen wordt de omvang van het

contingent Nederlandse militairen in Duitsland kleiner. Maar daardoor wordt het belang van de Aanvullende Overeenkomst niet kleiner. De Nederlandse militairen geplaatst bij een operationele eenheid als de *Airborne Early Warning and Control System* (AWACS) in Geilenkirchen, of bij een van hoofdkwartieren in Duitsland of militairen van een oefenende Nederlandse eenheid in Duitsland vallen nog steeds onder de werking van dit verdrag.

Voordelen

De voordelen daarvan zijn zeer groot. Enerzijds voor de Nederlandse krijgsmacht als het gaat om oefenen in Duitsland, en anderzijds om de status en rechtspositie van de individuele Nederlandse militair voor dienst aanwezig in Duitsland.

Denk hierbij aan de oefenmogelijkheden, het belastingvrij kunnen aan-

Wederopbouw (Foto P.J.E.J. van den Aker)

staten mit dem Bundesministerium der Verteidigung uitgegeven.

Hoewel naar het oordeel van de zendstaten hierin striktere regels worden gesteld dan in de trits NAVO Statusverdrag, Aanvullende Overeenkomst en Implementatie Overeenkomst volgt Nederland, in het belang van de goede samenwerking met het gastland Duitsland, deze richtlijnen hangende nader overleg.

Bij het bezien van de genoemde regelgeving dient de lezer zich te realiseren dat het een bijzondere situatie is dat een soeverein land als Duitsland zich verdragsrechtelijk heeft vastgelegd op het verblijf en oefenen van nog steeds aanzienlijke aantallen buitenlandse troepen op het eigen grondgebied.²

Op grond van het zogenaamde '2 plus 4 verdrag'³, waarin de hereniging van

Duitsland wordt geregeld en het verenigde Duitsland zijn soevereiniteit heeft herkegen, kunnen bovendien verschillende procedures gelden voor activiteiten in de deelstaten van voormalig Oost-Duitsland, de zogenaamde *fünf Neue Länder*.

Door het wegvallen van grenscontroles op basis van alweer een ander verdrag (de Schengen-overeenkomst) komt men nogal eens in de verleiding eenvoudigweg op pad te gaan. Commandanten moeten zich echter realiseren dat militairen in functie staatsrechtelijk een andere status hebben dan burgers. Bij het uitvoeren van een opdracht in Duitsland (dienstreis, bezoek, oefening) dient men zich dan ook te houden aan de regels van de soevereine staat Duitsland.

Het Bureau Planning en Programmering van J-3 Commando Landstrijdkrachten is *single service point of*

contact in Nederland voor het aanvragen van oefeningen in Duitsland. De MIVD is dat voor het aanvragen van bezoeken van defensie-medewerkers bij instellingen van de *Bundeswehr*.

Het *Netherlands Industrial Visits Control Office* (NIVCO) is verantwoordelijk voor het aanvragen van bezoeken van niet defensie-medewerkers (bijvoorbeeld van TNO) bij de *Bundeswehr* of de Duitse defensie-industrie als de inhoud van de gesprekken naar verwachting vertrouwelijk of hoger gerubriceerd zal worden.

² Stationeringsverdrag van 23 oktober 1954 gesloten tussen de Bondsrepubliek Duitsland, de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk. Nederland is op 30 april 1955 toegetreden. Ook België en Canada zijn toegetreden.

³ *Vertrag über die abschließende Regelung in bezug auf Deutschland.*

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap

www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris

luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
Telefoon 070 - 339 70 12
Fax 070 - 339 72 86

Ledenadministratie

mw. M.L.W.A. van Gorp-Brouwers
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep SGW / MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gorp.brouwers@mindef.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof.

J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)

Telefoon 071 - 542 18 30
Fax 071 - 542 18 29
E-mail jmjbosch@tiscali.nl

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein KM P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker

luitenant-kolonel MJD mr. drs.

P.A.L. Ducheine

drs. P.H. Kamphuis

luitenant-kolonel KMar drs.

J.A.J. Leijters

kolonel MPSD drs. F. Matser

brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens

luitenant-kolonel Marns drs.

A.J.E. Wagemaker MA

kapitein-luitenant KM N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool en

mw. drs. T.H.L. van de Wetering

Instituut Defensie Leergangen

MPC 58B / Kamer 047

Postbus 20701

2500 ES Den Haag

Telefoon 015 - 284 47 20 of

015 - 284 40 62

Fax 015 - 284 47 21

E-mail redactiemilitairespectator@
mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50

studenten € 15,00

buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink

ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

JAARGANG 174 NUMMER 12 2005

MILITAIRE SPECTATOR

alfabetisch register op de
174ste jaargang - 2005

Artikelen

III

Auteurs

VIII

Recensies

XII

**Verklaring van de in dit register
gebruikte afkortingen**

Ed = Editoriaal
MA = Meningen van anderen
AMA = Antwoord op meningen van anderen
De nummers zijn tussen haakjes vermeld

ARTIKELEN

A

- Afghaanse uitdagingen (Ed) (7/8) 294
- Afghanistan. Piloten, pillen en proportionaliteit. De tuchtrechtelijke afhandeling van een 'friendly fire' incident in –, door mr. B. Klappe (3) 100
- Al Muthanna: een stap verder. SFIR-4: een unieke en indrukwekkende ervaring, door C.J. Matthijssen (4) 140

B

- Beslissingen: ratio of intuïtie, door E.J. Oliemans (5) 240
- Besluitvorming. Snel geschoten is vaak raak. Een alternatief model voor militaire –, door drs. B.J. Holewijn (10) 430
- Bestuursvernieuwing bij het ministerie van Defensie. Op zoek naar nieuw evenwicht, door drs. J. Reijling (6) 262
- Bestuursvernieuwing, een stand van zaken. De bewoners zijn aan zet, door drs. A. de Ruiter en R. Bertholee (11) 449
- Bureaucratie, ethiek en een rondje golf, door E.J. Oliemans (1) 42

C

- Commando Landstrijdkrachten. Het –. Innovatief, expeditionair en volledig paraat, door M.F.P. van den Broek (11) 465
- Commando Luchstrijdkrachten. Het –. Een vliegende start, door E. de Voogt en drs. W. Bogaard (11) 473
- Commando Zeestrijdkrachten. Het –. Voor veiligheid op en vanaf zee, door R.J.A.M. Ramaekers en drs. M. Brinkman (11) 459
- Communicatie, cultuur en gemiste kansen (Ed) (4) 138
- Counterinsurgency. 'Winning Hearts and Minds. The Unlearned Lesson of –', door prof. T.R. Mockaitis (6) 252
- CVSE. 'Im Osten nichts Neues'. De veiligheidsdimensie van de – in Nederlandse ogen, door dr. F.H. Baudet (3) 125

D

- Darfur. De AU-missie in –. Naar Darfur of juist niet?, door L. Polman (7/8) 344
- Decentraal leiderschap bij vredesmissies, door prof. dr. A.L.W. Vogelaar, dr. P.H.J. Olsthoorn en dr. F.J. Kramer (2) 78
- 'DEU/NLD Common Army Vision on Future Co-operation', door R.F.M. Schröder (12) 521
- Doctrine. De Nederlandse Defensie –. Schakel tussen defensiebeleid en militaire inzet, door dr. M. de Haas (11) 493
- Duitsland en de Duits-Nederlandse relatie, door mr. J. van Duurling (12) 512
- Duits-Nederlandse militaire samenwerking in de Koude Oorlog, door dr. J. Hoffenaar (12) 543

E

Editorialen

- Afghaanse uitdagingen (7/8) 294
- Communicatie, cultuur en gemiste kansen (4) 138
- De krijgsmacht: geweldsinstrument (2) 46

'Einigkeit und Recht und Freiheit...'	(12)	510
Herdenken en vieren	(5)	190
Klanten en leveranciers: is de klant ook koning?	(10)	402
Oorlog?	(6)	251
Samenwerken en symbolen	(9)	354
Trechters en koppelvlakken	(11)	446
'Up or out' bij de krijgsmacht	(3)	98
Wie schrijft blijft?	(1)	2
'EU Battlegroups'. Zin en onzin van –, door R.J. Querido en J. van den Brink	(7/8)	328
'European Airlift Centre'. Het – in Eindhoven. Antwoord op het tekort aan militair luchttransport, door ing. G.J.M. Boink	(1)	30

F

'Fighting our mind's creation. Reason as a forgotten victim in the "war on terror" ', door V. Inozemtsev	(6)	278
Fysieke distributie. Oude wijn in nieuwe zakken?, door drs. M. van Dijk	(9)	382

G

I GE/NL Corps. 'Binational driver for multinational change', door J.A. van Diepenbrugge, R. Baumgärtel, H.J.P. Corstens	(12)	537
Gevechtsbereidheid in de Eerste Wereldoorlog. Mouterij in Frankrijk –, door drs. W. van den Berge	(1)	5
Geweld. Militair functioneel – en de positie van militairen na 'rake zaken', door mr. drs. P.A.L. Ducheine en mr. G.F. Walgemoed	(2)	48
Goed en fout in de Koude Oorlog, door drs. A.C. Tjepkema	(4)	155
'Good guys and bad guys', door L. Polman	(2)	90
'Good guys and bad guys' (MA), door L. van Hijun	(4)	184
'Good guys and bad guys' (AMA), door L. Polman	(4)	184

H

Herdenken en vieren (Ed)	(5)	190
Het hongerwapen, door L. Polman	(6)	288

I

'Im Osten nichts Neues'. De veiligheidsdimensie van de CVSE in Nederlandse ogen, door dr. F.H. Baudet	(3)	125
Irakese veiligheidsdiensten. 'Security Sector Reform'. Opbouw van – in Zuidoost-Irak, door drs. E. Muller	(4)	166
Islam en de Nederlandse krijgsmacht, door prof. dr. J. Soeters, A. Boughmari en dr. R. Richardson	(5)	228
Israel's junior Officers. 'Military education of –. From a platoon commander to a professional Officer', door dr. A. Bar-Or en dr. H. Shay	(3)	109

J

JSF-netwerk. Publiek-private samenwerking. Lessen uit het –, door drs. E. de Waard en prof. dr. A.P. de Man	(5)	192
---	-----	-----

K

KFOR's lijst, door L. Polman	(1)	40
Klanten en leveranciers: is de klant ook koning? (Ed)	(10)	402
Koninklijke Marechaussee. Bouwen aan de toekomst, door E. Mulder	(11)	486
Koude Oorlog. Goed en fout in de –, door drs. A.C. Tjepkema	(4)	155
Krijgsmacht in krijtstreep. Implicaties van de private militaire industrie voor westerse krijgsmachten, door drs. R.R.K. Hiemstra	(7/8)	296
Krijgsmacht: geweldsinstrument. De – (Ed)	(2)	46

L

Leeuw of gnoe?, door L. Polman	(4)	180
Leiderschap. Decentraal – bij vredesmissies, door prof. dr. A.L.W. Vogelaar, dr. P.H.J. Olsthoorn en dr. F.J. Kramer	(2)	78
'Lessons learned'. De Nederlandse 'stay-behind'-organisatie in de Koude Oorlog, door dr. D. Engelen	(10)	414
Logistieke netwerken. Winnende –. Wetenschappelijk onderzoek naar defensielogistiek door de Hogere Defensie Opleidingen, door prof. dr. W. Ploos van Amstel	(9)	373
Luchttransport. Het 'European Airlift Centre' in Eindhoven. Antwoord op het tekort aan militair –, door ing. G.J.M. Boink	(1)	30

M

Macho, door L. Polman	(5)	238
Majoor Sas en kolonel Oster. Twee vrienden tussen de fronten, door B. Tigchelaar	(5)	207
Management. Een pleidooi voor kennisbewust –. Ervaringen bij het Materieellogistiek commando van de KL, door R. Dorsman	(2)	68
Militair functioneel geweld en de positie van militairen na 'rake zaken', door mr. drs. P.A.L. Ducheine en mr. G.F. Walgemoed	(2)	48
Militaire industrie. Krijgsmacht in krijtstreep. Implicaties van de private – voor westerse krijgsmachten, door drs. R.R.K. Hiemstra	(7/8)	296
Militair juridisch adviseur. De –. Een unieke en verantwoordelijke functie, door mr. drs. P.J.J. van der Kruit	(10)	421
'Military education of Israel's junior Officers. From a platoon commander to a professional Officer', door dr. A. Bar-Or en dr. H. Shay	(3)	109
Moslims. Zulke –, ze bestaan!, door L. Polman	(11)	504
Muiterij in Frankrijk. Gevechtsbereidheid in de Eerste Wereldoorlog, door drs. W. van den Berge	(1)	5
Muiterij in Frankrijk. Gevechtsbereidheid in de Eerste Wereldoorlog (MA), door dr. F. Snapper	(5)	243

N

Narcoticaverkeer. De strijd tegen het – in het Caribische gebied. Nederlands-Amerikaanse samenwerking, door G. Platje	(10)	404
'Nation-building US and UN style', door L. Polman	(9)	396
Nederlandse Defensie Doctrine. De –. Schakel tussen defensiebeleid en militaire inzet, door dr. M. de Haas	(11)	493
Nederlandse missie. De –. Juridische aspecten van Duits-Nederlandse samenwerking, door P. van Gassen	(12)	531

O

Oorlog? (Ed)	(6)	250
'Operation Anaconda', door P.L. Hastert	(9)	365

P

Piloten, pillen en proportionaliteit. De tuchtrechtelijke afhandeling van een 'friendly fire' incident in Afghanistan, door mr. B. Klappe	(3)	100
Pleidooi voor kennisbewust management. Een –. Ervaringen bij het Materieellogistiek commando van de KL, door R. Dorsman	(2)	68
Poëzie, door P.H. de Vries	(10)	442
Publiek-private samenwerking. Lessen uit het JSF-netwerk, door drs. E. de Waard en prof. dr.A.P. de Man	(5)	192

R

'Radio Frequency Identification'. Toepassing en toekomst binnen defensielogistiek, door prof. dr. W. Ploos van Amstel, M. Berger, ir. A. van der Ham, E. Poiesz en ir. T.J.S. Vogten	(3)	116
Requiem voor drie reuzen, door F. Matser	(9)	398
Rituelen, door L. Polman	(3)	132
Robots in het veld, door dr. ir. E.J.A. van Zijderveld, dr. G.M. Maris en D.M. Brongers	(1)	14

S

Samenvattingen	(1) 44; (2) 96; (3) 136; (4) 187; (5) 248; (6) 292; (7/8) 352; (9) 400; (10) 444; (11) 508; (12) 560	
Samenwerken en symbolen (Ed)	(9)	354
Samenwerken en symbolen (MA), door dr. J.P.S.M. de Rooij	(11)	503
'Security Sector Reform'. Opbouw van Irakese veiligheidsdiensten in Zuidoost-Irak, door drs. E. Muller	(4)	166
SFIR-4. Al Muthanna: een stap verder. – : een unieke en indrukwekkende ervaring, door C.J. Matthijssen	(4)	140
Snel geschoten is vaak raak. Een alternatief model voor militaire besluitvorming, door drs. B.J. Holewijn	(10)	430
Strijd om water. Internationale conflicten in 'Tweestromenland', door P.G. de Werd	(7/8)	309
Strijd tegen het narcoticaverkeer in het Caribische gebied. De –. Nederlands-Amerikaanse samenwerking, door G. Platje	(10)	404
Summaries	(1) 45; (2) 97; (3) 137; (4) 188; (5) 249; (6) 293; (7/8) 353; (9) 400; (10) 445; (11) 509; (12) 561	

T

Tactische training; hoe nu verder?, door drs. A.A. Sabel-Pikaar en G.W. Uilenbroek	(6)	269
Tegenwicht		
Beslissingen: ratio of intuïtie, door E.J. Oliemans	(5)	240
Beslissingen: ratio of intuïtie (MA), door ing. J.A.G. van der Putten	(7/8)	351
Bureaucratie, ethiek en een rondje golf, door E.J. Oliemans	(1)	42
CDC... wablief?, door drs. F. Matser	(6)	290
Gelijke monniken..., door drs. F. Matser	(4)	182
'Mean & lean', door drs. F. Matser	(2)	92

Poëzie, door P.H. de Vries	(10)	442
Samen sterk, door E.J. Oliemans	(11)	506
Tegenwicht tegen tegenwicht, door E.J. Oliemans	(7/8)	346
Top- of tobsalarissen? Wordt Defensie echt de organisatie van de middelmaat?, door E.J. Oliemans	(3)	134
Top- of tobsalarissen? Wordt Defensie echt de organisatie van de middelmaat? (MA), door drs. K.P. de Jong	(5)	242
'Untergang einer Zivilisation', door drs. F. Matser	(12)	556
Terrorisme. Voor recht en vrijheid? George W. Bush en de strijd tegen het –, door dr. F. Zuijdam	(7/8)	316
Tijd, door L. Polman	(12)	554
Tolken tijdens vredesoperaties, door drs. G. Bos en prof.dr. J. Soeters	(9)	356
Trans-Kaukasus. Het schaakspel om de – is begonnen, door M.J.M.S. Hekkens	(1)	23
U		
'Untergang einer Zivilisation', door drs. F. Matser	(12)	556
'Up or out' bij de krijgsmacht (Ed)	(3)	98
V		
Veiligheidsraad: de 'Fab Five', door L. Polman	(10)	440
Voorwoord, door H.G.J. Kamp	(11)	448
W		
'War on terror'. 'Fighting our mind's creation. Reason as a forgotten victim in the –', door V. Inozemtsev	(6)	278
Water. Strijd om –. Internationale conflicten in 'Tweestromenland', door P.G. de Werd	(7/8)	309
Werken aan waardering. Relatietherapie voor de Nederlandse samenleving en haar krijgsmacht, door drs. B.J.E. Smeenk en M.H. Wijnen	(5)	221
Wie schrijft blijft? (Ed)	(1)	2
Winnende logistieke netwerken. Wetenschappelijk onderzoek naar defensielogistiek door de Hogere Defensie Opleidingen, door prof.dr. W. Ploos van Amstel	(9)	373
'Winning Hearts and Minds. The Unlearned Lesson of Counterinsurgency', door prof. T.R. Mockaitis	(6)	252
Z		
Zin en onzin van 'EU Battlegroups', door R.J. Querido en J. van den Brink	(7/8)	328
Zulke moslims, ze bestaan!, door L. Polman	(11)	504

AUTEURS

B

Bar-Or, dr. A. en dr. H. Shay. 'Military education of Israel's junior Officers. From a platoon commander to a professional Officer'	(3)	109
Baudet, dr. F.H. 'Im Osten nichts Neues'. De veiligheidsdimensie van de CVSE in Nederlandse ogen	(3)	125
Baumgärtel, R., J.A. van Diepenbrugge, H.J.P. Corstens. I GE/NL Corps. 'Binational driver for multinational change'	(12)	537
Berge, drs. W. van den. Mouterij in Frankrijk. Gevechtsbereidheid in de Eerste Wereldoorlog	(1)	5
Berger, M., prof. dr. W. Ploos van Amstel, ir. A. van der Ham, E. Poiesz en ir. T.J.S. Vogten. 'Radio Frequency Identification'. Toepassing en toekomst binnen defensielogistiek	(3)	116
Bertholee, R. en drs. A. de Ruiter. Bestuursvernieuwing, een stand van zaken. De bewoners zijn aan zet	(11)	449
Bogaard, drs. W. en E. de Voogt. Het Commando Luchtstrijdkrachten. Een vliegende start	(11)	473
Boink, ing. G.J.M. Het 'European Airlift Centre' in Eindhoven. Antwoord op het tekort aan militair luchttransport	(1)	30
Bos, drs. G. en prof. dr. J. Soeters. Tolken tijdens vredesoperaties	(9)	356
Boughmari, A., prof. dr. J. Soeters en dr. R. Richardson. Islam en de Nederlandse krijgsmacht	(5)	228
Brink, J. van den en R.J. Querido. Zin en onzin van 'EU Battlegroups'	(7/8)	328
Brinkman, drs. M. en R.J.A.M. Ramaekers. Het Commando Zeestrijdkrachten. Voor veiligheid op en vanaf zee	(11)	459
Broek, M.F.P. van den. Het Commando Landstrijdkrachten. Innovatief, expeditionair en volledig paraat	(11)	465
Brongers, D.M., dr. M.G. Maris en dr. ir. E.J.A. van Zijderveld. Robots in het veld	(1)	14

C

Corstens, H.J.P., R. Baumgärtel, J.A. van Diepenbrugge. I GE/NL Corps. 'Binational driver for multinational change'	(12)	537
---	------	-----

D

Diepenbrugge, J.A. van, R. Baumgärtel, H.J.P. Corstens. I GE/NL Corps. 'Binational driver for multinational change'	(12)	537
Dijk, drs. M. van. Fysieke distributie. Oude wijn in nieuwe zakken?	(9)	382
Dorsman, R. Een pleidooi voor kennisbewust management. Ervaringen bij het Materieellogistiek commando van de KL	(2)	68
Ducheine, mr. drs. P.A.L. en mr. G.F. Walgemoed. Militair functioneel geweld en de positie van militairen na 'rake zaken'	(2)	48
Duurling, mr. J. van. Duitsland en de Duits-Nederlandse relatie	(12)	512

E

Engelen, dr. D. 'Lessons learned'. De Nederlandse 'stay-behind'-organisatie in de Koude Oorlog	(10)	414
--	------	-----

G

Gassen, P. van. De Nederlandse missie. Juridische aspecten van Duits-Nederlandse samenwerking (12) 531

H

Haas, dr. M. de. De Nederlandse Defensie Doctrine. Schakel tussen defensiebeleid en militaire inzet (11) 493

Ham, ir. A. van der, prof. dr. W. Ploos van Amstel, M. Berger, E. Poiesz en ir. T.J.S. Vogten. 'Radio Frequency Identification'. Toepassing en toekomst binnen defensielogistiek (3) 116

Hastert, P.L. 'Operation Anaconda' (9) 365

Hekkens, M.J.M.S. Het schaakspel om de Trans-Kaukasus is begonnen (1) 23

Hiemstra, drs. R.R.K. Krijgsmacht in krijtstreep. Implicaties van de private militaire industrie voor westerse krijgsmachten (7/8) 296

Hijun, L. van 'Good guys and bad guys' (MA) (4) 184

Hoffenaar, dr. J. Duits-Nederlandse militaire samenwerking in de Koude Oorlog (12) 543

Holewijn, drs. B.J. Snel geschoten is vaak raak. Een alternatief model voor militaire besluitvorming (10) 430

I

Inozemtsev, V. 'Fighting our mind's creation. Reason as a forgotten victim in the "war on terror"' (6) 278

J

Jong, drs. Top- of tobsalarissen? Wordt Defensie echt de organisatie van de middelmaat? (MA) (5) 242

K

Kamp, H.G.J. Voorwoord (11) 448

Klappe, mr. B. Piloten, pillen en proportionaliteit. De tuchtrechtelijke afhandeling van een 'friendly fire' incident in Afghanistan (3) 100

Kramer, dr. F.J., prof. dr. P.H.J. Olsthoorn en prof. dr. A.L.W. Vogelaar. Decentraal leiderschap bij vredesmissies (2) 78

Kruit, mr. drs. P.J.J. van der. De militair juridisch adviseur. Een unieke en verantwoordelijke functie (10) 421

M

Man, prof. dr. A.P. de en drs. E. de Waard. Publiek-private samenwerking. Lessen uit het JSF-netwerk (5) 192

Maris, dr. M.G., dr.ir. E.J.A. van Zijderveld en D.M. Brongers. Robots in het veld (1) 14

Matser, drs. F. CDC... wablief? (6) 290

Matser, drs. F. 'Mean & lean' (2) 92

Matser, drs. F. Requiem voor drie reuzen (9) 398

Matser, drs. F. 'Untergang einer Zivilisation' (12) 556

Matthijssen, C.J. Al Muthanna: een stap verder. SFIR-4: een unieke en indrukwekkende ervaring (4) 140

Mockaitis, prof. T.R. 'Winning Hearts and Minds. The Unlearned Lesson of Counterinsurgency' (6) 252

Mulder, E. Koninklijke Marechaussee. Bouwen aan de toekomst	(11)	486
Muller, drs. E. 'Security Sector Reform'. Opbouw van Irakese veiligheidsdiensten in Zuidoost-Irak	(4)	166

O

Oliemans, E.J. Beslissingen: ratio of intuïtie	(5)	240
Oliemans, E.J. Bureaucratie, ethiek en een rondje golf	(1)	42
Oliemans, E.J. Samen sterk	(11)	506
Oliemans, E.J. Tegenwicht tegen tegenwicht	(7/8)	346
Oliemans, E.J. Top- of tobsalarissen? Wordt Defensie echt de organisatie van de middelmaat?	(3)	134
Olsthoorn, dr. P.H.J., prof. dr. A.L.W. Vogelaar en dr. F.J. Kramer. Decentraal leiderschap bij vredesmissies	(2)	78

P

Platje, G. De strijd tegen het narcoticaverkeer in het Caribische gebied. Nederlands-Amerikaanse samenwerking	(10)	404
Ploos van Amstel, prof. dr. W. Winnende logistieke netwerken. Wetenschappelijk onderzoek naar defensielogistiek door de Hogere Defensie Opleidingen	(9)	373
Ploos van Amstel, prof. dr. W., M. Berger, ir. A. van der Ham, E. Poiesz en ir. T.J.S. Vogten. 'Radio Frequency Identification'. Toepassing en toekomst binnen defensielogistiek	(3)	116
Poiesz, E., ir. A. van der Ham, prof. dr. W. Ploos van Amstel, M. Berger en ir. T.J.S. Vogten. 'Radio Frequency Identification'. Toepassing en toekomst binnen defensielogistiek	(3)	116
Polman, L. De AU-missie in Darfur. Naar Darfur of juist niet?	(7/8)	344
Polman, L. 'Good guys and bad guys'	(2)	90
Polman, L. 'Good guys and bad guys' (AMA)	(4)	184
Polman, L. Het hongerwapen	(6)	288
Polman, L. KFOR's lijst	(1)	40
Polman, L. Leeuw of gnoe?	(4)	180
Polman, L. Macho	(5)	238
Polman, L. 'Nation-building US and UN style'	(9)	396
Polman, L. Rituelen	(3)	132
Polman, L. Tijd	(12)	554
Polman, L. Veiligheidsraad: de 'Fab Five'	(10)	440
Polman, L. Zulke moslims, ze bestaan!	(11)	504
Putten, ing. J.A.G. van der. Beslissingen: ratio of intuïtie (MA)	(7/8)	351

Q

Querido, R.J. en J. van den Brink. Zin en onzin van 'EU Battlegroups'	(7/8)	328
---	-------	-----

R

Ramaekers, R.J.A.M. en drs. M. Brinkman. Het Commando Zeestrijdkrachten. Voor veiligheid op en vanaf zee	(11)	459
Reijling, drs. J. Bestuursvernieuwing bij het ministerie van Defensie. Op zoek naar nieuw evenwicht	(6)	262

Richardson, dr. R., prof. dr. J. Soeters en A. Boughmari. Islam en de Nederlandse krijgsmacht	(5)	228
Rooij, drs. J.P.S.M. de. Samenwerken en symbolen (MA)	(11)	503
Ruiter, drs. A. de en R. Bertholee. Bestuursvernieuwing, een stand van zaken. De bewoners zijn aan zet	(11)	449

S

Sabel-Pikaar, drs. A.A. en G.W. Uilenbroek. Tactische training; hoe nu verder?	(6)	269
Schröder, R.F.M. 'DEU/NLD Common Army Vision on Future Co-operation'	(12)	521
Shay, dr. H. en dr. A. Bar-Or. 'Military education of Israel's junior Officers. From a platoon commander to a professional Officer'	(3)	109
Smeenk, drs. B.J.E. en M.H. Wijnen. Werken aan waardering. Relatietherapie voor de Nederlandse samenleving en haar krijgsmacht	(5)	221
Snapper, dr. F. Mouterij in Frankrijk. Gevechtsbereidheid in de Eerste Wereldoorlog (MA)	(5)	243
Soeters, prof. dr. J. , A. Boughmari en dr. R. Richardson. Islam en de Nederlandse krijgsmacht	(5)	228
Soeters, prof. dr. J., drs. G. Bos. Tolken tijdens vredesoperaties	(9)	356

T

Tigchelaar, B. Majoor Sas en kolonel Oster. Twee vrienden tussen de fronten	(5)	207
Tjepkema, drs. A.C. Goed en fout in de Koude Oorlog	(4)	155

U

Uilenbroek, G.W. en drs. A.A. Sabel-Pikaar. Tactische training; hoe nu verder?	(6)	269
--	-----	-----

V

Vogelaar, prof. dr. A.L.W., dr. P.H.J. Olsthoorn en dr. F.J. Kramer. Decentraal leiderschap bij vredesmissies	(2)	78
Vogten, ir. T.J.S., E. Poiesz, ir. A. van der Ham, prof. dr. W. Ploos van Amstel en M. Berger. 'Radio Frequency Identification'. Toepassing en toekomst binnen defensielogistiek	(3)	116
Voogt, E. de en drs. W. Bogaard. Het Commando Luchtstrijdkrachten. Een vliegende start	(11)	473
Vries, P.H. de. Poëzie	(10)	442

W

Waard, drs. E. de en prof. dr. A.P. de Man. Publiek-private samenwerking. Lessen uit het JSF-netwerk	(5)	192
Walgemoed, mr. G.F. en mr. drs. P.A.L. Ducheine. Militair functioneel geweld en de positie van militairen na 'rake zaken'	(2)	48
Werd, P.G. de. Strijd om water. Internationale conflicten in 'Tweestromenland'	(7/8)	309
Wijnen, M.H. en drs. B.J.E. Smeenk. Werken aan waardering. Relatietherapie voor de Nederlandse samenleving en haar krijgsmacht	(5)	221

Z

Zijderveld, dr. ir. E.J.A., dr. M.G. Maris en D.M. Brongers. Robots in het veld	(1)	14
Zuijdam, dr. F. Voor recht en vrijheid? George W. Bush en de strijd tegen het terrorisme	(7/8)	316

RECENSIES

A

A War of Nerves. Soldiers and Psychiatrists 1914 – 1994,

door B. Shephard (J. Terpstra)

ISBN 07 1266 783 0

(9) 392

C

Crossing the border. De Koninklijke Luchtmacht na de val van de Berlijnse muur,

door E. van Loo (P.J.E.J. van den Aker)

ISBN 90 1209 957 9

(4) 186

D

D-day, 6 juni 1944: Van operatie Overlord tot de bevrijding van Parijs,

door R. Holmes (W.J. Hagemeyer)

ISBN 90 2154 774 1

(3) 131

I

In het gareel. Memoires van een Indisch zondagskind,

door R. Broekholt (J.A. de Moor)

ISBN 90 5730 308 6

(7/8) 348

Iraq war. The – . A military history,

door W. Murray en R.H. Scales jr. (P.M. de Goede)

ISBN 06 7401 280 1

(2) 94

J

50 Jahre Bundeswehr 1955-2005. Entschieden für Frieden,

door K.J. Bremm, H.H. Mack en M. Rink (red.) (P.J.E.J. van den Aker)

ISBN 37 9309 438 3

(12) 558

M

Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied,

door H. Amersfoort en P.H. Kamphuis (red.) (T. de Kruijf)

ISBN 90 1208 959 x

(9) 393

O

Operaties in de Oost. De Koninklijke Marine in de Indische Archipel (1945 – 1951),

door R.E. van Holst Pelikaan en I.C. de Regt (J.A. de Moor)

ISBN 90 6707 566 3

(5) 246

V

Van pepperspray tot lasergun. De juridische en ethische consequenties van nieuwe militaire technologie, door C. Homan (S. Stienstra)

ISBN 90 7736 408 0

(7/8) 348

Het Legerkorpsverdrag en het Legerkorpsakkoord

Deze twee verdragen^{4,5} zijn belangrijk voor de samenwerking tussen de Koninklijke Landmacht en het Duitse leger. Duitsers en Nederlanders werken als burens van nature goed met elkaar samen. De samenwerking wordt van onderaf gedragen en behoeft dus niet van bovenaf te worden opgelegd.

De samenwerking wordt door Duitsland als voorbeeld gezien voor samenwerking met andere landen. Dat geldt ook voor de vorm waarin zij juridisch is vastgelegd.

Het hiervoor genoemde verdrag en het akkoord weerspiegelen niet langer de werkelijkheid van alledag. Het hoofdkwartier is per september 2002 een internationaal NAVO 'landcomponent' hoofdkwartier geworden, waarbij Duitsland en Nederland samen de 'framework-nation' vormen. Een framework-nation is de dragende

natie (hoofdsponsor) van een hoofdkwartier.

Op een NAVO-hoofdkwartier in Duitsland zijn het NAVO-statusverdrag en het Verdrag tussen de Bondsrepubliek Duitsland en het NAVO-hoofdkwartier (SHAPE) over de bijzondere voorwaarden voor de oprichting en het opereren

van een internationaal hoofdkwartier in Duitsland van toepassing.

Het bepaalde in het Legerkorpsverdrag over het hoofdkwartier is mede door de *MoU Manning, Funding and Support*⁶ en de *Technical Agreement* met SHAPE⁷ niet meer volledig beno-

4 Verdrag tussen de regering van de Bondsrepubliek Duitsland en de regering van het Koninkrijk der Nederlanden inzake de algemene voorwaarden voor het 1 (Duits/Nederlandse) Legerkorps en de aan het korps verbonden eenheden en instellingen van 1997.

5 Akkoord tussen de regering van de Bondsrepubliek Duitsland en de regering van het Koninkrijk der Nederlanden inzake de organisatie en de activiteiten van het 1 (Duits/Nederlandse) Legerkorps en het *Air Operations Coordination Centre* van 1997.

6 *Memorandum of Understanding between the Federal ministry of Defence of the Federal Republic of Germany, the minister of Defence of the Kingdom of the Netherlands, the ministry of Defence of the Kingdom of Denmark, the minister of Defence of the Republic of Italy, the ministry of Defence of the Kingdom of Norway, the minister of Defence of the Kingdom of Spain, the Chief of the Turkish General Staff, the Secretary of State for Defence of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, the Department of Defense of the United States of America, the Supreme Headquarters Allied Powers Europe and the Headquarters, Supreme Allied Commander Atlantic, concerning the manning, funding and support of the Headquarters 1 (German-Netherlands) Corps – NATO Rapid Deployable Corps Germany/Netherlands.*

7 *Technical Arrangement (TA) between the Federal ministry of Defence of the Federal Republic of Germany and the minister of Defence of the Kingdom of the Netherlands, Headquarters, Supreme Allied Commander Atlantic and Supreme Headquarters Allied Powers Europe concerning command and control (C2) arrangements for Headquarters 1 (German-Netherlands) Corps.*

Onderhoud te velde (Foto P.J.E.J. van den Aker)

digd. Omdat er in het Legerkorpsverdrag en het Legerkorpsakkoord echter zaken zijn vastgelegd die Duitsland en Nederland graag willen behouden en zelfs ook voor andere krijgsmacht-delen dan alleen de Koninklijke Landmacht willen gebruiken, hebben de ministers van Defensie van Duitsland en Nederland op 13 september 2005 afgesproken te bezien of deze en andere afspraken in een nieuw te sluiten Raamovereenkomst (verdrag) kunnen worden opgenomen. De regelingen rondom de status van framework-nation kunnen dan in een onder dit nieuwe verdrag liggende MoU worden vastgelegd.

Hoewel minder bekend wil ik volledigheidshalve wijzen op het *Air Operations Coordination Centre* in Münster dat zowel in het Verdrag als het Akkoord wordt genoemd, waarmee ook een samenwerking in de derde dimensie zichtbaar wordt.

De Seedorf- en Budelverdragen

In dit verband zijn een viertal overeenkomsten gesloten die toezien op het over en weer ter beschikking stellen van onroerend goed en het medegebruiken van oefenterreinen.^{8,9,10,11} Door het wederzijds opzeggen van deze verdragen op respectievelijk 31 december 2005 en 2006 komt een einde aan het wederzijds stationeren van troepen, maar niet aan de onderlinge samenwerking.

Op basis van de Aanvullende Overeenkomst heeft het gastland recht op vergoeding van de restwaarde bij hergebruik door het gastheerland van de

Verplaatsing per helikopter (Foto P.J.E.J. van den Aker)

door de gast vrijgemaakte onroerende zaken. In Nederland komt Budel vrij en zal (tijdelijk) door Nederland worden hergebruikt. In Duitsland komt Seedorf vrij en zal door Duitsland worden hergebruikt.

Omdat volgens de Aanvullende Overeenkomst de betrokken partijen, hier Duitsland en Nederland, samen de restwaarde moeten bepalen is een binationale werkgroep ingesteld die onderhandelt over de methode van en de uitkomst van de bepaling van de restwaarde. Deze werkgroep heeft vastgesteld dat in de onroerende-zakenmarkt waardebepaling van niet of weinig op de markt verhandelde objecten wordt bepaald op basis van de herbouwwaarde met daarop kortingen voor de ouderdom en een plus of min voor de staat van onderhoud, met al dan niet gepleegde renovaties.

Over het principe is intussen overeenstemming bereikt, over de te gebrui-

ken levensduur en percentages wordt nog onderhandeld. De verwachting is overigens dat door het gebruik van deze methode de bepaling van de restwaarde heel wat sneller kan verlopen dan bij de vroegere luchtmachtobjecten (bijvoorbeeld Schöppingen, Stolzenau) waarbij het proces zich circa twaalf jaar heeft voortgeslept, omdat daar nog werd uitgegaan van de historische kostprijs.

Conclusie

De samenwerking tussen Duitsland en Nederland is goed. Zij is gebaseerd op tal van verdragen en afspraken. De zendstaten voeren als gremium overleg met Duitsland. Van beide zijden wordt aldus de naleving van afspraken bewaakt, worden initiatieven ont-plooid en verbeteringen aangebracht.

Nederland heeft uit het oogpunt van personeelsefficiency ervoor gekozen de HOM-functie te laten uitvoeren door een attaché. Dit heeft synergetische effecten, onder meer omdat een diplomaat eenvoudiger toegang heeft tot de Duitse overheid. Aan Nederlandse zijde is voortdurende bereidheid om te voldoen aan de gemaakte afspraken van essentieel belang om de bestaande goede kwaliteit van de samenwerking met Duitsland in stand te houden.

8 Verdrag tussen de regering van de Bondsrepubliek Duitsland en de regering van het Koninkrijk der Nederlanden inzake het ter beschikking stellen van onroerend goed en het medegebruiken van oefenvoorzieningen.

9 Akkoord tussen de regering van de Bondsrepubliek Duitsland en de regering van het Koninkrijk der Nederlanden inzake de door de Bondsrepubliek Duitsland te verlenen ondersteuning bij het beheer van onroerend goed te Seedorf.

10 Akkoord tussen de regering van de Bondsrepubliek Duitsland en de regering van het Koninkrijk der Nederlanden inzake de door het Koninkrijk der Nederlanden te verlenen ondersteuning bij het beheer van onroerend goed te Budel.

11 Akkoord tussen de regering van de Bondsrepubliek Duitsland en de regering van het Koninkrijk der Nederlanden inzake het medegebruiken van oefenvoorzieningen.

1 (German/Netherlands) Corps

Bi-national driver for multinational change

J.A. van Diepenbrugge – lieutenant general*

R. Baumgärtel – major general*

H.J.P. Corstens – major*

Introduction

This year, HQ 1 (GE/NL) Corps celebrated its tenth anniversary. This provides a good moment in these turbulent times of reorganisation to look back on the achievements of the Corps and take a look into the future to examine what role the Corps could play. In this 50th anniversary year of the *Bundeswehr*, the focus of this article will be on the bi-national co-operation between Germany and the Netherlands.

This article will first examine the achievements of 1 (GE/NL) Corps in the last ten years; a period that can be characterized by several transformations and the deployment to Afghanistan. It will then examine the recent NATO Response Force (NRF) 4-period, where the specific role of 1 (GE/NL)

Corps and both framework nations is addressed, before discussing the current developments in the international environment, NATO and within the both framework nations. Based on the past and current developments the future role of 1 (GE/NL) Corps has already been described.

Achievements ten years 1 (GE/NL) Corps

Transformation and Deployment

Ten years ago, Germany and the Netherlands decided to establish a bi-national corps headquarters. The two units that provided the fundamentals were 1 (DEU) Corps and 1 (NLD) Corps. Subsequently, the two framework nations took a further step incorporating HQ 1 (GE/NL) Corps in the NATO Force Structure.

The process of becoming a High Readiness Forces (Land) Headquarters (HRF (L) HQ) has been as challenging for the framework nations as for the personnel within 1 (GE/NL) Corps. After adjusting to bi-national co-operation, the change to becoming a HRF (L) HQ entailed multinational co-operation. It also meant adapting German and Dutch doctrine and procedures to NATO's, changing reporting procedures and attending NATO forums to develop concepts.

The biggest change for 1 (GE/NL) Corps was the change in the level of command. The Corps had to be able as a HRF (L) HQ to act as a land component command within the combined joint task force concept. The use of the Guidelines for Operational Planning introduced a change in thinking at the operational level, where combined but foremost joint operations make the difference in setting operational conditions (decisive points), achieving operational objectives on multiple lines of operation, in order to achieve the desired end-state. In order to get accredited, an intensive evaluation period was executed. This was concluded by the exercise CANNON CLOUD, where SACEUR declared HQ 1 (GE/NL) Corps fully operational capable as an HRF (L) HQ.¹

The ultimate test, however, was the mission to Afghanistan, as the HQ International Security Assistance Force (ISAF) III between February and August 2003. In a relative short period, the HQ prepared itself for this operational deployment into an austere setting. Even though this mission was not NATO led, 1 (GE/NL) Corps, as the operational level HQ, worked according to NATO procedures.

Within the international community it is appreciated that HQ 1 (GE/NL) Corps' contribution to the peace process has

* Van Diepenbrugge is commander 1 (GE/NL) Corps, Baumgärtel is deputy commander 1 (GE/NL) Corps, Corstens is staff officer CG5 (Plans & Policy) in HQ 1 (GE/NL) Corps.

¹ HQ 1 (GE/NL) Corps is one of the six HRF (L) HQ: ACE Rapid Reaction Corps (Rheindalen, DEU), Eurocorps (Strasbourg, FRA), NATO Rapid Deployable Corps (NRDC) Turkey (Istanbul), NRDC Spain (Valencia) and NRDC Italy (Milan). As of 2006 France will establish a NRDC in Lille to become HRF (L) HQ.

Headquarters International Security Assistance Force III, Kabul, Afghanistan (2003)

been indispensable. The deployment of the Corps to Afghanistan was the first time the two framework nations executed command together. The coordinated national C2 from two geographically divided operations centres in Potsdam and The Hague underlined the bi-national capability to command an operation.

The ability of both the framework nations to set up a bi-national Corps in the late nineties and transform within a very short timeframe to a NATO HRF (L) HQ in the early twenty-first century, clearly shows a bi-national commitment to future international operations and the transformation process.

Moving force for change: NATO Response Forces

In the rapidly changing post Cold War international environment, NATO has adapted its mission, concepts and capabilities. During the Prague Summit in 2002, the NATO members considered the NATO Response Forces (NRF) the right answer to the rising demands in the world for a rapid world wide deployable joint force.²

The NATO Response Force is a joint force, based on rotational basis by a deployable part of one of the operational level commands,³ within Allied

Command Operations. After a decision by the North Atlantic Council (NAC), the first elements of this force are required to be ready to deploy to locations within 3000 NM in less than five days. To facilitate this principle of rapid deployment, the Force Generation Process for the NRF force is concluded before the preparation and standby phases.

The Combined Joint Statement of Requirements (CJSOR) for NRF is based on seven predefined, possible missions for the NRF, bearing in mind that it is foreseen to declare the NRF full operational capable in 2006. The NRF missions include:

- to execute as a stand-alone force;
- non-combatant evacuation operations;
- support to humanitarian operations;

- crisis response operations
- support to counter-terrorism operations and embargo operations.

The NRF can also be the initial entry force to set the conditions for follow-on forces and finally a demonstrative force to show the resolve of NATO. SACEUR envisions the NRF not only fulfilling the missions, but also as the driver for change inside of the transformation process in NATO.

Germany and the Netherlands offered HQ 1 (GE/NL) Corps as the NRF 4 Land Component Command⁴ and the major part of the NRF 4 Land Package including the MN Mech Bde.⁵ In early 2004, the Corps prepared internally for the formal preparation phase. Between July 2004 and mid January 2005, a true multinational force was prepared, integrated and certified.⁶

² The NRF is considered as SACEURs Strategic Reserve.

³ The operational levels of command within ACO are Joint Force Command Naples, Joint Force Command Brunssum and Joint Command Lisbon. The deployable part of each of these is the DJTF (Deployable Joint Task Force).

⁴ NRF 4 constitution: JFC Naples, CC Air Izmir, NAVSOUTH and 1 (GE/NL) Corps. The SOCC would be provided by UK in case of real deployment, they did not participate to the training and exercise program.

⁵ 43 (NLD) Mech Bde formed the core of this MN Mech Bde augmented with elements of 31(DEU) Airborne Bde. The main manoeuvre elements were 44 (NLD) Mech Bn, 12 (NLD) Air Manoeuvre Battle Group, 373 (DEU) Airborne Bn and the (NOR) Telemark Bn.

⁶ According to SACEUR NRF Directive, nations certify that units meet the set requirements. The component command verifies the certification process. Exception to this is that COM LCC certifies the dedicated multinational units within HQ 1 (GE/NL) Corps, Staff Support Bn and CIS Bn. The Joint Force Commander concludes the process by certifying the Component Commands with a three-phased exercise: Academics, Planning and Command Post Exercise.

In October 2004, exercise HEROIC SWORD concluded the verification of the NRF 4 Land package. During exercise ALLIED WARRIOR in Harskamp and Amersfoort, the Joint Force Commander Naples certified 1 (GE/NL) Corps as the NRF 4 Land Component Command. On 14 January 2005, LTG van Heyst formally accepted the Command of NRF 4 LCC.

The standby phase lasted until 28 June 2005. During this phase, 1 (GE/NL) Corps, in close co-operation with the subordinate units and the participating nations, developed several concepts, including multinational logistics, initial entry operations and non-combatant evacuation operations. The NRF 4 LCC participated during the standby phase in two major deployment exercises: exercise NOBLE JAVELIN (Canary Islands) and exercise IRON SWORD (Norway). In the first exercise 43 MN Mech Bde, augmented with staff officers from HQ 1 (GE/NL) Corps⁷, acted as the land component command in a joint deployment and field training exercise under leadership of the Deployable Joint Task Force (DJTF).

In the second exercise, organised by 1 (GE/NL) Corps on request of the Netherlands, the Corps acted as the joint force command during a land centric peace support operation. More than 5000 personnel and more than 2000 vehicles were strategically deployed by sea and air to southeast Norway to train and test the developed concepts.

The lessons learned during the NRF 4 preparation and standby phase were reported to the Joint Force Commander Naples. The most promising result is that 1 (GE/NL) Corps has proven to be able to deploy a multinational

force and fulfil NRF missions. Another important achievement is the Multinational Logistic Concept, which has been used by Allied Command Transformation (ACT) as the basis for allied doctrine. The basic principle is a Logistic Base providing support for the entire NRF combining all national contributions under one logistic command.

With the decision to commit 1 (GE/NL) Corps to be the Land Component Command for NRF 4, Germany and the Netherlands chose the Corps as the contributor to the NATO Transformation Process. The commitment to the Land Package of NRF 4 was built on a determined bi-national will to display national capabilities, especially where both nations filled gaps in the Combined Joint Statement of Requirements (CJSOR). The conditions were set for the NRF to become Interim Operational Capable and made the Land Component of NRF 4 a true, and NATO wide accepted, success.

Current Developments

Before discussing the future, the current developments within the frame-

work nations, NATO and the international environment will be examined.

1 (GE/NL) Corps and the Framework Nations

Germany and Three Star Headquarters
Germany is involved in all multinational HQ's of the NATO Force Structure (Land) within Europe. Germany is a framework nation of three corps: 'Eurocorps' in Strasburg (France), 'Multinational Corps North East' in Stettin (Poland) and 1 (GE/NL) Corps.⁸ The responsibilities as a framework nation are numerous, especially regarding personnel and material.

As in other European countries, Germany is restructuring its armed forces and has had to set priorities in its commitments. Germany plans to focus its commitments to Multinational Corps HQ's based on partnership between nations and the high probability of a common deployment. It is generally assessed that the co-operation with the Netherlands through HQ 1 (GE/NL) Corps is successful and uncomplicated. For Germany HQ 1 (GE/NL) Corps has proven itself during the ISAF Mission and as the LCC for NRF 4, creating common standards on material, training, procedures and

NRF handover ceremony: On 14 January 2005 Admiral Mullen, COM JFC Naples handed over the NRF LCC responsibilities from NRF3 LCC to NRF LCC, 1(GE/NL) Corps

⁷ 1 (GE/NL) Corps augmented those elements needed for 43 MN Mech Bde to act in a Joint environment.

⁸ The 5 (US/GE) Corps will be disbanded and 2 (GE/US) Corps will be transformed to *Kommando Operative Führung Einsatz-Kräfte*.

doctrine. HQ 1 (GE/NL) Corps therefore shares joint priority with 'Eurocorps' for German commitments.⁹

The Netherlands and the operational level

In contrast to Germany, the Netherlands' only commitment to Multi-national Corps HQ as framework nation is HQ 1 (GE/NL) Corps. For the Netherlands, 1 (GE/NL) Corps is the only command directly linked at the operational level and is therefore an indispensable part of the armed forces structure.¹⁰ Since the dissolving of the division command level, HQ 1 (GE/NL) Corps is the only 'national' element existing above brigade level. The Netherlands therefore needs the Corps for training and exercising of the brigade level and Corps troops contributions.

Bi-national ambition

The army relations between Germany and the Netherlands have been formalised and underpinned by the common army vision for both nations. It is clear that HQ 1 (GE/NL) Corps is an important element of this Common Army Vision. This is emphasized by the development of standards for personnel and material, doctrine and procedures within the Corps. The bi-national ambition of both nations to commit HQ 1 (GE/NL) Corps to ISAF III and NRF 4 and the commitment to NRF 10 clearly states the level of ambition of both countries for HQ 1 (GE/NL) Corps.

1 (GE/NL) Corps and NATO

Expeditionary Mindset

Responding to modern threats and the changing nature of warfare, NATO has realised that the process of transformation not only affects the Command Structure and the availability of forces but that NATO's mindset needs to change. In future operations, forces need to be deployed rapidly, over strategic distances and surrounded by austerity; and be able to execute missions in a 'Three Block War'-setting. In short: expeditionary.¹¹

One of the major conclusions, related to expeditionary operations is that

strategic lift, logistic and personnel sustainment and force protection are key and therefore the footprint of HQ's in theatre needs to be kept as small as possible.¹²

Within NATO, the processes to streamline the difference between the Graduated Reaction Forces Land (GRFL) are executed on all levels. Several working groups, such as the one for doctrine and procedures, develop overarching policies for all

GRFL headquarters to adopt. HQ 1 (GE/NL) Corps has just ended an internal organisational review and has opted to adjust the structure of HQ 1 (GE/NL) Corps to match the other HRF (L) HQ's. An additional DCOS level is to be inserted into the HQ's hierarchy.¹³

To achieve the smallest possible footprint for the HQ in theatre, the Corps has to tailor the HQ for every mission. HQ 1 (GE/NL) Corps is examining the so-called reach back¹⁴ ap-

⁹ Referring to LTG Budde, Chief of Staff German Army at the occasion of his visit to HQ 1 (GE/NL) Corps at 23 June 2005.

¹⁰ Koninklijke Landmacht, 'Visie KL 2020' dated April 2005.

¹¹ COM 1 (GE/NL) Corps, LTG van Diepenbrugge as well as COM NLD Armed Forces, General Berlijn stressed the importance of an expeditionary mindset in their respective speeches on the occasion of the 10 year anniversary of 1 (GE/NL) Corps and the partnership between the City of Münster and 1 (GE/NL) Corps at 28 August 2005.

¹² This is supported by the Lessons Learned of Exercise IRON SWORD (May 2005).

¹³ Three DCOS (Deputy Chief of Staff): DCOS Operations, DCOS Support and DCOS Rear Support Command. This level will be placed between the Chief of Staff and the Assisting Chiefs of Staff.

HQ Building Münster: multinationality

vious that a HRF needs training to maintain operational readiness. Therefore the Corps requires formations and corps troops. The Corps troops structure also states that a HRF has a training responsibility for those formations.

Taking the restructuring of both DEU and NLD army into consideration, it is fair to conclude that the Corps troops will be provided by Germany and the Netherlands as well as other nationalities. Currently the possible contributions are being discussed by both framework nations.

Requests to train formation level

Due to reorganisation, many nations have dismantled one or more levels of command. Several nations such as Denmark, France and Norway showed strong interest in HQ 1 (GE/NL) Corps to train their own formations. This interest underlines the reputation of 1 (GE/NL) Corps and offers opportunities for 1 (GE/NL) Corps to share its experience and professionalism.

Multinationality

It is politically and operationally very important to enhance the cohesiveness of the international community and provide added capabilities because the smaller nations can no longer afford to sustain alone. Therefore, future operations will always be multinational. With multinationality, there is a need for greater coordination and in particular synchronisation of procedures, interoperability, language and the national decision-making processes. The bi-national framework of HQ 1 (GE/NL) Corps provides a good forum for coordination for the future.

Multinational forum for operations, training and force development

Based on the past commitments of the Framework Nations, current developments and the future ambition of both countries, the future role of HQ 1 (GE/NL) Corps is seen as a HQ prepared to deploy under NATO, EU or Framework Nations' auspices to a designated area to undertake combined and joint operations across the operational spectrum. This could occur either as a Corps HQ or as a Land Component Headquarters within a NATO Response Force or Combined Joint Task Force setting, in order to support crisis response operations or the sustainment of extant operations.

The most important corner stone for HQ 1 (GE/NL) Corps is operational readiness. Every element within HQ 1 (GE/NL) Corps is aware that an operational HQ within NATO must be ready to execute operations.

To maintain operational readiness, 1 (GE/NL) Corps aims to focus on two elements: concept development and training and exercise. The NRF 4 period has proven that a clear focus on operations throughout the mission spectrum creates the mind-set of permanent improvement. This focus enables 1 (GE/NL) Corps to draw the right conclusions from lessons learned and transform them into new concepts and procedures. The logistic concept has been mentioned before. This concept has already proven itself to reduce the logistic footprint in theatre.

Another concept, currently being developed, is 'reach back'. Reach back could prove itself to be an important building block for the HQ to execute operations, by reducing the size of the forward deployed element in theatre. This mindset of permanent improvement ensures the position of 1 (GE/NL) Corps as an important contributor to the nations, EU and NATO in their transformation processes.

To be ready to deploy on a very short notice, every element of 1 (GE/NL) Corps

proach as one of the options to reduce the footprint of the HQ in theatre.

NATO Corps Troops Concept

NATO recently issued the basic corps troops structure for GRF (L) HQ's. The two framework nations are currently assessing these guidelines and will react to it as part of the force proposals to SACEUR in 2006. It is ob-

¹⁴ Reach Back is a concept allowing a forward HQ organisation to reach back to static HQs for required capabilities, utilising modern CIS technology, in order to be lean and tailored to the minimum need of deployed representation. The deployed and static elements form one single HQ and the proportion between the two elements may vary over time as requirements dictate. The major benefit of Reach Back in reducing the footprint of the HQ is based on a reduced deployment timeline/strategic lift requirement, reduced requirement for force protection and life support functions for the HQ.

Strategic deployment during exercise IRON SWORD (Norway, May 2005)

is preparing, training and exercising in accordance with the Corps' motto for 2006: *Strive for Excellence*. Every individual is gaining and maintaining the required level of expertise, whilst training and on exercise. HQ 1 (GE/NL) Corps, including Staff Support Battalion and CIS Battalion, trains in operational planning and in operational deployments. For this reason the Corps incorporates Corps Troops to train and exercise with. In 2006, HQ 1 (GE/NL) Corps will organise and execute exercises JOINT SWORD and JAGGED SWORD. In exercise JOINT SWORD (April 2006), three divisional HQ's from Norway, France and Germany will participate. In exercise JAGGED SWORD (September/October 2006), 11 Air Manoeuvre Brigade will be trained.

Operational Experience

Operational experience is the most important factor to enhance the expeditionary mindset of 1 (GE/NL) Corps and its personnel. This experience is required to be able to train other multinational formations, as well as to develop realistic exercises and training concepts. The overall Corps' policy is to gain and maintain operational experience.

Currently HQ 1 (GE/NL) Corps can still

rely on the experience and reputation within NATO based on ISAF III and NRF 4. The NRF rotation offers good possibilities to maintain and enhance the experience.

1 (GE/NL) Corps is scheduled to be the LCC for NRF 10, with a standby phase from January 08 to July 08 and NRF 18 with a standby phase from January 2012 to July 2012. Preparations for NRF 10 have already started and training and integration of the force package will receive full attention as of summer 2007. This leaves the door open for a mission commitment of the Corps in the periods 2006 to mid 2007 and especially the long period from summer 2008 until summer 2012.

Conclusion

It is clear that the achievements of HQ 1 (GE/NL) Corps have contributed to NATO's transformation process and as a operational headquarters, Germany and the Netherlands have shown their commitment to HQ 1 (GE/NL) Corps.

Based on the developments within NATO and the international community and the ambitions of both framework

nations, HQ 1 (GE/NL) Corps will be an important forum to contribute to NATO's transformation process.

The future role of HQ 1 (GE/NL) Corps is to be a HQ prepared to deploy under NATO, EU or Framework Nations' auspices to a designated area to undertake combined and joint operations. This could occur across the operational spectrum either as a Corps HQ or as a Land Component Headquarters within a NATO Response Force or Combined Joint Task Force setting, in order to support crisis response operations or the sustainment of extant operations.

There is a need for the Corps to be focussed on operational readiness by training and exercise and by developing new concepts.

The most important factor in the foreseen role of HQ 1 (GE/NL) Corps is operational experience. The Corps and both nations incorporate this factor in the overall policy within 1 (GE/NL) Corps. By training and exercising focussing on NRF 10, HQ 1 (GE/NL) Corps maintains and enhances its operational experience to be ready for an assigned mission.

The role described will keep HQ 1 (GE/NL) Corps at the top of NATO's HRF (L) and therefore an important player in NATO's Transformation Process: a bi-national driver for multinational change.

Duits-Nederlandse militaire samenwerking in de Koude Oorlog

dr. J. Hoffenaar*

Inleiding

Gedurende de Koude Oorlog is de militaire samenwerking tussen Duitsland en Nederland altijd uitstekend geweest. Deze eenvoudige constatering zal vermoedelijk iedereen die iets met deze samenwerking van doen heeft gehad, kunnen onderschrijven.

Dit betekent echter niet dat deze positieve gang van zaken altijd vanzelfsprekend is geweest. Zeker in de eerste decennia na de afloop van de Tweede Wereldoorlog volgde de politieke en maatschappelijke buitenwacht de ontwikkelingen kritisch.

Het grote buurland

Strategische ligging

De aard van de verhoudingen tussen Duitsland en Nederland vloeit voort uit het simpele feit dat zij buurlanden zijn en daardoor tot elkaar veroordeeld. Al sinds de tweede helft van de achttiende eeuw – toen de Republiek der Verenigde Nederlanden internationaal op haar retour was – zat Nederland als het ware ingeklemd tussen de drie grote mogendheden Frankrijk,

Groot-Brittannië en Brandenburg-Pruisen.

Het land kon in zijn eentje tegenover deze ‘buren’ geen vuist meer maken. Het bestond bij de gratie van deze drie grootmachten en dat was een weinig benijdenswaardige positie. Zolang de drie landen elkaar min of meer in evenwicht hielden, was er voor Nederland geen onmiddellijk gevaar. Geen van de drie gunde de ander het bezit van deze strategisch gelegen rivierendelta. Als echter één van hen een stuk sterker dan de andere werd, was Nederland in ernstig gevaar. Dat bleek in de ‘Franse tijd’ (1795-1813), toen Frankrijk oppermachtig was op het Europese continent en Nederland gedurende de laatste drie jaar als soevereine staat zelfs niet meer bestond.

De wording van één groot Duitsland in 1871 betekende dat Nederland zich opnieuw zorgen moest maken over zijn voortbestaan. Op termijn was de situatie zeer bedreigend. De oorlogvoering werd dankzij nieuwe transport- en communicatiemiddelen als de spoorweg en de telegraaf steeds sneller. Dat was voor het in oppervlak kleine Nederland een groot nadeel.

De oorlog kreeg tevens een steeds totaler karakter, met inzet van massalegers en met de economie en de burgerbevolking als instrumenten en doelwitten. Dat was voor een land met een relatief geringe bevolkings-

omvang onvoordelig. Bovendien volgden de technologische vernieuwingen elkaar in een steeds hoger tempo op. Dat was voor een klein, relatief laat industrialiserend land steeds moeilijker bij te benen.

Gewapende neutraliteit

Gezien al deze bedreigende ontwikkelingen koos Nederland voor de opbouw van een geconcentreerde verdediging achter de Nieuwe Hollandse Waterlinie en, om geen aanleiding voor agressie te geven, voor een buitenlandse politiek van afzijdigheid. Mocht het land desondanks toch worden aangevallen, dan zou het de verdediging zolang moeten kunnen volhouden dat bondgenoten – die het bij een inval automatisch meende te krijgen – tijd zouden hebben om te hulp te komen.

Het verloop van de Eerste Wereldoorlog bewees in de ogen van tijdgenoten de juistheid van deze politiek. De gangbare opvatting was dat Nederlands gewapende neutraliteit ervoor had gezorgd dat het land buiten de oorlog was gebleven. De echte reden was echter dat de strijdende partijen ieder voor zich calculeerden dat het betrekken van Nederland bij de oorlog hen meer nadelen dan voordelen zou opleveren.

De veiligheidspolitieke overwegingen stonden geheel los van de militair-professionele waardering voor het

* De auteur is hoofd van de afdeling Wetenschappelijk Onderzoek van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie.

Duitse Generale-Stafstelsysteem en voor de Duitse gevechtsdoctrine. Het stafstelsysteem lag aan de basis van de overwinning in de Frans-Duitse oorlog in 1870-1871 en kreeg daarom al spoedig overal navolging. De Duitse gevechtsdoctrine trok eveneens van allerwegen professionele belangstelling.

Het is opvallend dat juist in het interbellum, nadat Duitsland een oorlog had verloren, Nederlandse officieren naast de Franse doctrine ook de Duitse grondslagen van het militaire optreden aandachtig bestudeerden. Enkelingen waren zelfs in de gelegenheid met eigen ogen Duitse militaire oefeningen te aanschouwen. Zij raakten onder de indruk van de Duitse militaire prestaties.

Anti-Duitse sentimenten

De Duitse inval in mei 1940 was een bevestiging van de 'levensgevaarlijke' geopolitieke positie waarin Nederland zich bevond. Tevens betekende de inval het einde van de neutraliteitspolitiek. Nederland, zo was politici en militairen al snel duidelijk, zou zich na deze Tweede Wereldoorlog niet meer afzijdig kunnen houden, maar voor zijn overleving afhankelijk zijn van coalities die het reeds in vreedestijd zou zijn aangegaan.

De Duitse bezetting zorgde – naast de veiligheidspolitieke factor en het militair-professionele aspect – voor nog een derde element dat de Duits-Nederlandse militaire verhoudingen na de oorlog zou beïnvloeden. De Nederlanders kregen namelijk, eufemistisch gezegd, een negatieve associatie bij alles wat Duits was.

Een welwillende bondgenoot

Nederlands-Indië

Samenwerken met bevriende staten was het devies voor de opbouw van de Nederlandse defensie na afloop van de oorlog. Vanuit die gedachte voerde Nederland reeds in het laatste jaar van die oorlog gesprekken met

het geallieerde opperbevel in Europa. Het zuiden van het land was toen inmiddels bevrijd. Afsproken werd dat Nederland diverse troepen zou leveren voor ondersteuning van het geallieerde expeditieleger in zijn strijd om de eindoverwinning, alsmede voor de bezetting van Duitsland na de oorlog.

Het ging om lichte infanteriebataljons, pioniers en genietroepen, motortransportcompagnieën, militaire politie, mijnproevers en tolken. Vele vrijwilligers meldden zich aan en eenheden werden geformeerd. Maar van een substantiële bijdrage aan de bezetting van Duitsland kwam niets terecht. De lichte infanteriebataljons – de bulk van de troepen – waren namelijk harder nodig in Nederlands-Indië, waar Soekarno en Hatta op 17 augustus 1945, twee dagen na de capitulatie van Japan, de onafhankelijkheid hadden uitgeroepen.

De geallieerden gingen na enig tegenstribbelen met deze wijziging akkoord. Uiteindelijk leverde Nederland, in tegenstelling tot België, slechts een handjevol militairen aan de bezetting van Duitsland.

De Nederlandse militaire focus was in die eerste naoorlogse jaren vrijwel uitsluitend op Indië gericht. Lichte na lichte dienstplichtigen werd daarheen gestuurd. Zodoende stond Duitsland enigszins in de luwte van de militaire belangstelling. Dat nam niet weg dat de landmachtleiding – die de opbouw op de langere termijn niet uit het oog verloor – van begin af aan uitging van het streven 'den strijd tegen den Oostenlijken vijand *offensief* buiten ons grondgebied te voeren'.¹ Een voorwaartse verdediging in *optima forma*.

Sovjet-Unie

Toen na de soevereiniteitsoverdracht van Indonesië op 27 december 1949

de aandacht weer op Europa kon worden gericht, was de toestand in de wereld inmiddels drastisch gewijzigd. Duitsland was niet meer de potentiële vijand, maar de Sovjet-Unie. Deze

¹ 'Voorstellen betreffende de legervorming', 16 februari 1946. Centraal Archiefvondst ministerie van Defensie, archief Commissie Efficiency Legerorganisatie, inv.nr. 102.

staat vormde een militaire bedreiging voor geheel West-Europa, aldus de algemene opinie. Er was een Koude Oorlog gaande, die zich toespitste op Duitsland, dat eerder dat jaar was

gesplitst in een westers georiënteerde Bondsrepubliek Duitsland en een communistische, door de Sovjet-Unie beheerste Duitse Democratische Republiek.

De opbouw van een gemeenschappelijke verdediging was reeds op bescheiden schaal begonnen, eerst in het kader van het Pact van Brussel (Westerse Unie) en vervolgens in het verband van de Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO).

Bondgenootschappelijke defensie

Nederland was het eerste land dat officieel het vraagstuk van een substantiële West-Duitse bijdrage aan deze bondgenootschappelijke defensie aan de orde stelde. Tijdens de NAVO-Raad in september 1950 maakte minister van Buitenlandse Zaken D.U. Stikker een een-tweetje met zijn Amerikaanse collega D.G. Acheson. Stikker, afkomstig uit een land dat de Duitse bezetting aan den lijve had ondervonden, bracht het ter sprake en Acheson, de vertegenwoordiger van de sterke maar ‘van buiten’ komende bondgenoot, kreeg vervolgens de gelegenheid om zijn steun aan een dergelijke bijdrage te betuigen.

De interventie van Stikker was in besloten kring gedaan en stond niet breed op de voorpagina's van de Nederlandse kranten. Daarvoor lag het onderwerp nog veel te gevoelig. Begrijpelijk was zij echter wel. Een paar maanden eerder was het communistische en door China en de Sovjet-Unie gesteunde Noord-Korea het Amerikaans georiënteerde Zuid-Korea binnengevallen. Daarmee werd de mogelijkheid dat de Sovjet-Unie eveneens in West-Europa zou toeslaan, ineens zeer reëel, althans in de beleving van de West-Europeanen en Amerikanen.

De bondgenootschappelijke defensie stelde in praktijk nog weinig voor. Er werd gewerkt aan de opbouw van een verdediging achter de IJssel en de

Veranderende verhoudingen in internationale samenwerking

(Foto P.J.E.J. van den Aker)

Rijn, maar het zou nog jaren duren voordat de geallieerden daar naar verwachting zouden kunnen standhouden. Bovendien – en dat was de zorg van Stikker – zou dan Noordoost-Nederland sowieso aan de vijand worden prijsgegeven.

Economisch motief

De Nederlandse stellingname werd door nog een ander motief ingegeven, hoewel dat zelden expliciet zo werd geformuleerd. De economie moest, onder meer door een proces van versnelde industrialisatie, weer op de been worden geholpen – al was het maar om geen onrust bij de bevolking te wekken en haar niet vatbaar te maken voor de ideeën van het communisme.

Daarvoor was een goed functionerende economie in het West-Duitse achterland onontbeerlijk. Dat pleitte ervoor de Bondsrepubliek economisch op de been te helpen, hetgeen op den duur vanzelf zou betekenen dat zij ook politiek en militair weer een volwaardige plaats zou gaan innemen. Dit waren allemaal argumenten om de verdediging zo ver mogelijk oostwaarts te voeren, het liefst vlakbij de grens tussen de beide Duitslanden. De NAVO zette in december 1950 de eerste stap door deze voorwaartse verdediging officieel als een van haar militaire doelstellingen te formuleren.

Fransen weerstand

Een daadwerkelijke West-Duitse militaire bijdrage aan de bondgenootschappelijke verdediging was echter aanvankelijk nog een stap te ver. Met name in Frankrijk stuitte dat op onoverkomelijke tegenstand. Een Frans plan om in het kader van een Europese Defensie Gemeenschap een geïntegreerde Europese krijgsmacht op te bouwen waarin ook Duitse eenheden een plaats zouden krijgen, is uiteindelijk in de zomer van 1954 door het parlement van datzelfde Frankrijk – overigens om uiteenlopende redenen – om zeep geholpen.

Door de zeer intensieve onderhandelingen had iedereen ondertussen wel

aan het idee van de wederopbouw van een (West-)Duitse krijgsmacht kunnen wennen. De militaire delegatieleden uit de diverse landen wezen nog op een extra argument om de West-Duitsers ook militair binnenboord te halen: zij hadden als enigen ervaring met het vechten tegen de Russen!

Een en ander maakte een Brits voorstel om, nu de weg van een geïntegreerde Europese defensie niet meer kon worden bewandeld, de West-Duitsers via de alternatieve route van rechtstreekse toelating tot de NAVO bij de geallieerde defensie-inspanning te betrekken, voor alle NAVO-lidstaten acceptabel. In 1955 trad de Bondsrepubliek tot het bondgenootschap toe. Als reactie regisseerde de Sovjet-Unie nog in datzelfde jaar de oprichting van het Pact van Warschau.

Oefenterreinen

De inschakeling van West-Duitse troepen was iets anders dan het ge-

bruik van het West-Duitse grondgebied. Dat laatste speelde vanaf het begin een belangrijke rol in de geallieerde verdedigingsvoorbereiding. Nederland had vooral te maken met de Britse bezettingszone in Noordwest-Duitsland. Daar was de *British Army on the Rhine* gestationeerd, dat in die beginjaren de kern vormde van de *Northern Army Group*, waartoe ook het Nederlandse legerkorps ging behoren.

De geallieerden profiteerden vooral van de aanwezigheid van oefenterreinen in de Britse zone. Dat gold zeker voor Nederland, dat niet beschikte over terreinen om in groter verband te oefenen en nu terecht kon op gebieden bij onder meer Sennelager, Hohne-Munsterlager en Hameln. Er werden diverse grote nationale en internationale oefeningen gehouden, zoals *Counterthrust* (1951), *Hold Fast* (1952), *Grand Repulse* (1953) en *Battle Royal* (1954).

Er is bovendien enige tijd sprake geweest van de legering van zo'n 6.000 Nederlandse militairen (een brigade 'plus') in de buurt van Lingen. Deze plaats ligt bij het Dortmund-Emskanaal, waarachter volgens de operatieplannen van begin 1952 het vertragende gevecht moest worden gevoerd, alvorens terug te trekken achter de IJssel-Rijnlinie. Het voornemen is, na veel overleg, uiteindelijk vooral uit kostenoverwegingen afgeblazen. Er werd wel een squadron (306) van de Koninklijke Luchtmacht in Laarbruch gelegerd.²

Seedorf en Budel

Gezamenlijke oefeningen

De toetreding van de Bondsrepubliek tot de NAVO én de invoering van

² De twee eerste maanden was dit squadron in Bückeberg gestationeerd.

NAVO-oefening 'Grand Repulse', Duitsland, 1953 (Foto NIMH)

**Oefening Lichte Brigade,
omgeving Hohne,
november 1961** (Foto NIMH)

tactische nucleaire wapens in de geallieerde defensie maakten het mogelijk in 1958 de hoofdverdedigingslinie 'vooruit' te schuiven naar de rivieren de Weser en de Fulda. Dat was voor Nederland strategisch gezien een historisch moment.

Tevens kwam daarmee de Duits-Nederlandse militaire samenwerking pas goed op gang. Het Nederlandse en een Duits legerkorps kregen naast elkaar een 'vak' in het operatiegebied van de *Northern Army Group*. Zij gingen nu ook, op kleine en grote schaal, gezamenlijk oefenen. De samenwerking kreeg eveneens gestalte in het kader van de geallieerde geïntegreerde luchtverdediging, het *NATO Integrated Air Defence System*, dat in 1964 werd voltooid.

Een zeer belangrijk aandeel hieraan leverden de twee gordels grond-luchtgeleide wapens, die in de jaren zestig op West-Duits grondgebied werden gestationeerd. Nederland leverde twee groepen aan de gordel met NIKE-Hercules raketten, ter onderschepping

van vijandige vliegtuigen op middelbare en grote hoogte. Deze gordel liep langs de westgrens van de Bondsrepubliek, vanaf de Waddenzee tot aan Zwitserland.

Daarnaast waren er drie Nederlandse groepen ingedeeld bij de op enkele tientallen kilometers van het IJzeren Gordijn gelegen gordel met HAWK-raketten, tegen vliegtuigen op lage tot middelbare hoogte.

Het legeringsvraagstuk

De voorwaartse verdediging plaatste vooral de Koninklijke Landmacht voor grote problemen. Zij kreeg steeds meer te maken met het probleem van *maldeployment*, de ongunstige dislocatie van de eenheden van het legerkorps ten opzichte van hun oorlogsbestemmingen. De NAVO drong er bij Nederland op aan grote eenheden permanent in het legerkorpsvak te legeren, het liefst een complete divisie.

Aankankelijk stonden de Nederlandse autoriteiten daar tamelijk gereser-

veerd tegenover. Er bestonden geen juridische belemmeringen voor de stationering van Nederlandse eenheden. De Bondsrepubliek had met de geallieerden overeenkomsten gesloten waaraan, naast de voormalige bezettingsmachten Amerika, Groot-Brittannië en Frankrijk, ook onder andere Nederland het recht op troepenlegering kon ontleen.

De legering zou echter veel geld kosten en dat geld kon in de Nederlandse opvatting beter worden gebruikt voor de mechanisering en motorisering van de eenheden. Tevens zou een versnelde procedure voor grensoverschrijding de legering minder urgent maken. Bovendien achtte de landmachtleiding het sociaal ongewenst om militairen voor langere tijd in het buitenland te legeren zonder ze woningen te kunnen aanbieden.

Het legeringsvraagstuk kwam door de bouw van de Berlijnse Muur in augustus 1961 in een stroomversnelling terecht. Aankankelijk reageerde Nederland op de crisis met het sturen van de versterkte 121 Lichte Brigade, waarvan de grote eenheden elkaar volgens een roulatieschema elke drie maanden aflosten. Zij waren gestationeerd in Hohne, Fallingbommel en Celle. Ondertussen vonden de gesprekken over een permanente legering verder voortgang.

De doorbraak kwam in de eerste weken van 1962 met het Duitse voorstel voor een kazerneruil met gesloten beurzen. De Duitse autoriteiten boden bovendien oefenterreinen aan, waaraan in Nederland nog steeds een groot gebrek bestond, alsook woningen voor de gezinnen van beroepsmilitairen. Verschillende locaties passeerden de revue.

Pas in september 1962 kwam de in 1956-1959 gebouwde legerplaats

Nederlandse bijstand tijdens stormvloed bij Hamburg, februari 1962

(Foto NIMH)

Seedorf als mogelijke plaats voor legering ter sprake. Dat hield verband met het feit dat in die periode de tweede fase van de realisering van de voorwaartse verdediging, de verplaatsing van de verdedigingslinie van de Weser naar de Elbe, in zicht kwam. Het ten oosten van de Weser gelegen Seedorf zou midden in het nieuwe 'vak' van het Nederlandse legerkorps komen te liggen.

Kazerneruil

Op 17 januari 1963 sloten de Duitse en de Nederlandse regering een overeenkomst inzake de 'ruil' tussen de Duitse kazerne in Seedorf (voor legering van Nederlandse troepen) en de Nederlandse kazerne in Budel (voor legering van Duitse troepen). Vier maanden later, op 15 mei 1963, werd de vaste kampstaf in Seedorf paraat gesteld.

Vanaf de zomer arriveerden de eenheden. Zij behoorden vrijwel alle tot 41 Pantserbrigade van 4 Divisie. Deze brigade werd versterkt met 41 Genieën 103 Verkenningsbatajon, die beide tot de divisietroepen behoorden. 41 Tankbataljon van de brigade was vanaf het begin in Hohne gestationeerd.

Per 1 april 1966 werd de tot de brigade behorende 41 Afdeling Veldartillerie in Seedorf gelegerd. Medio 1973 werd 43 Tankbataljon bij de brigade onder bevel gesteld. Deze eenheid werd in Langemannshof gelegerd. De laatste grote eenheid die, in 1978, naar Seedorf ging, was 41 Pantserluchtdoelartilleriebatterij.

Woningen voor militairen bij legerplaats Seedorf, november 1962 (Foto NIMH)

De Nederlandse tegenprestatie was het beschikbaar stellen van de in 1955 gereedgemaakt en aanvankelijk voor herhalingsoefeningen bestemde legerplaats Budel, in het zuiden van Noord-Brabant. Daar werd een opleidingseenheid van de *Luftwaffe* gestationeerd. Dit had voor Nederland het voordeel dat er geen omvangrijk oefenterrein beschikbaar behoefde te zijn.

Het aantrekkelijke van Budel was bovendien dat deze plaats zo excentrisch lag dat de legering van Duitse troepen aldaar niet nadelig was voor de dislocatie van het legerkorps. De legering vond plaats op dezelfde internationaal-rechtelijke basis als de legering van Amerikaanse troepen in Soesterberg sinds 1954. Aanvankelijk – in

1962, toen er over de mogelijke komst van Duitse militairen werd gesproken, en in 1963, toen zij daadwerkelijk kwamen – klonken er luide en emotionele protesten uit onder meer kringen van het voormalige verzet en uit communistische hoek.

Ook de lokale bevolking was verdeeld. De meeste mensen begrepen verstandelijk de noodzaak van de komst van de Duitse troepen, maar zo kort na de oorlog, die ook in Budel zijn sporen had achtergelaten, hadden zij er gevoelsmatig moeite mee. De protesten en bedenkingen verdwenen vrij snel nadat de Duitse militairen eenmaal waren gearriveerd en zich tactvol gedroegen, onder meer door zich buiten diensturen niet in uniform buiten de legerplaats te vertonen. Al

Duitse militairen in legerplaats Budel, 1967 (Foto NIMH)

snel bleek bovendien dat de militairen veel geld in de laatjes van de plaatselijke middenstand brachten.

Nieuwe bewoners

De nieuwe hoofdbewoners van legerplaats Budel waren de militairen van twee bataljons van het *Luftwaffen- ausbildungsbataillon 2* (het derde bataljon van dit regiment was gelegerd in Ulmen in de Eifel). Jaar in, jaar uit arriveerden er elk kwartaal gemiddeld 1.800 rekruten per speciale trein uit Duitsland. De meesten van hen werden opgeleid voor bewakingsdiensten en de luchtafweer.

Daarnaast werden kort na het begin de *Bundeswehrverwaltungsstelle* (in

den Niederlanden) (circa 150 militairen)³ en een klein Nederlands liaison-detachement (vijf à tien man) op de legerplaats gestationeerd.

De eerstgenoemde dienst regelde de organisatorische en belastingtechnische zaken van alle in Nederland gelegerde Duitse militairen (circa 1.000) en verzorgde de bevoorrading van de Duitse militairen die waren gelegerd in Den Helder, Ossendrecht, Apeldoorn en het hoofdkwartier van de *Allied Forces Central Europe* (AFCENT), dat vanaf 1966 in Brunsum was gevestigd.

De gemiddelde bezetting van de legerplaats bedroeg zo'n 2.500 militairen en burgers. Behalve de rekruten waren dat Duitse beroepsmilitairen (circa 550) en burgermedewerkers (circa 55), alsook Nederlandse burgers (circa 225), die veelal werk had-

³ De in deze notitie genoemde getallen waren niet gedurende de gehele periode dezelfde; zij geven wel een goede indicatie.

Nederlandse HAWK-raketten in Duitsland, april 1967

(Foto NIMH)

neraals ook voor de hoogste posities in aanmerking kwamen. Het Duitse militaire denken was reeds van grote invloed op het NAVO-optreden in Centraal Europa. Het duidelijkste voorbeeld is de rond 1960 geïntroduceerde LANDCENT-divisie, die met haar zelfstandige pantser- en pantserinfanteriebrigades sterk op Duitse zienswijzen is gebaseerd.

Pas na onder andere een evenwichtige televisierapportage van de journalist Dick Verkijk bedaalden de emoties enigszins en kon AFCENT, met Von Kielmansegg, zich in Brunssum vestigen.

Strijd op Duits grondgebied

Nu de troepen van het Warschaupact zo ver mogelijk op West-Duits grondgebied moesten worden tegengehouden, was het de eerste prioriteit van de Koninklijke Landmacht ervoor te zorgen dat alle aan de NAVO toegezegde eenheden voldoende waren geoefend en op tijd op hun oorlogslocaties konden worden ingezet.

Terwijl de NAVO bleef aandringen op het stationeren van een tweede brigade in de Bondsrepubliek, bereidde de landmacht zich op verschillende manieren op de strijd voor. Het operatiegebied werd voortdurend verkend en gedetailleerd in kaart gebracht. Er werd zoveel mogelijk relevante informatie over de organisatie en de bewegingen van de tegenstander verzameld. Hindernissen werden voorbereid en voorraden aangelegd. De komst van *flatcars* vergemakkelijkte en versnelde de aanvoer van het zware materieel.

Modern materieel

Door ingrijpende reorganisaties kwam er geld vrij voor de aanschaf van modern materieel. Regelmatig werkten Duitse en Nederlandse industrieën

den in de keuken, de magazijnen of de kantine, dan wel als monteur of chauffeur.

Budel was niet alleen de eerste, maar ook de grootste Duitse legeringslocatie in het buitenland. De Duitsers vormden ongeveer tien procent van de plaatselijke bevolking en woonden in een eigen woonwijk (*Siedlung*). De meesten voelden zich al snel thuis in 'Boedel'. Ze werden actief in het sociale leven. Bekend waren de jaarlijkse inzamelingen voor goede doelen. Honderden Duitse militairen traden in de loop der jaren met een Nederlandse vrouw in het huwelijk.

Spanningen

De komst van de Duitse militairen naar Budel verliep aldus redelijk probleemloos. Het besef van de veiligheidspolitieke noodzaak van deze regeling had in de politiek en bij het grote publiek de overhand. Dat was niet het geval bij de al gememoreerde komst van het hoofdkwartier van AFCENT naar Brunssum in 1966, dat

een gevolg was van het vertrek van Frankrijk uit de geïntegreerde militaire structuur van de NAVO.

In de zomer van dat jaar was de Duitse generaal J.A. Graf von Kielmansegg tot bevelhebber van AFCENT benoemd. Enkele grotere politieke partijen en dagbladen koppelden de komst van AFCENT naar Nederland aan het vertrek van Von Kielmansegg. Dat leidde tot spanningen tussen de Bondsrepubliek en Nederland en veroorzaakte zelfs bijna een kabinetscrisis.

In militaire kringen was er weinig begrip voor deze heftige reacties. De generaal had zich in de loop van de oorlog in het verzet tegen Hitler gemanifesteerd, was als militair en als persoon zeer geschikt voor deze zware functie en was bovendien door de NAVO unaniem in zijn functie benoemd.

In het algemeen was het naar hun mening onvermijdelijk dat Duitse ge-

hierbij samen. Oefeningen in klein en groot, nationaal en internationaal verband bereidden de militairen op hun toekomstige taken voor. Niet in de laatste plaats was er veel aandacht voor de alarmering, mobilisatie en verplaatsing van de troepen. In de loop der jaren werkten de Duitse en Nederlandse militaire autoriteiten diverse noodscenario's uit voor het geval dat de Nederlandse eenheden niet alle op tijd in hun 'vak' zouden zijn.

Intensieve samenwerking

Aldus ontstond er een intensieve en veelzijdige Duits-Nederlandse militaire samenwerking. Deze verliep vrijwel zonder problemen. De 'grote' veiligheids- en defensiepolitiek ging grotendeels langs haar heen. De toenadering tussen Oost en West in begin jaren zeventig had geen invloed op de concrete verdedigingsvoorbereidingen.

Het enige dat verbazing opriep waren het lange haar van de dienstplichtigen en de demonstraties voor betere leef- en werkomstandigheden die zij soms ook in West-Duitse steden organiseerden. Hun (oefen)prestaties leden er echter niet onder, en dat was het voor- naamste.

Ook het kruisraketten debat in de eerste helft van de jaren tachtig had nauwelijks invloed op dagelijkse militaire gang van zaken. Veel ingrijpender voor de militairen te velde waren de beperkingen als gevolg van de toenemende kritiek van de West-Duitse bevolking op de vele oefeningen en de daarbij berokkende schade.

De aftocht

Jarenlang hebben West-Duitse en Nederlandse militairen zich dag in, dag uit voorbereid op het gevecht op de Noord-Duitse laagvlakte en in het luchtruim daarboven. Het is daarom begrijpelijk dat zij zich niet allemaal rond 1990, met het aflopen van de Koude Oorlog, onmiddellijk konden losmaken van de vertrouwde patronen. Juist in de loop van de jaren tachtig

hadden zij grote vooruitgang geboekt en stonden hun legerkorpsen en luchtmachten er goed voor. Enkele grote materieelaanschaffingen waren vrijwel voltooid. Desalniettemin was er een nieuwe tijd aangebroken, waarin de Duits-Nederlandse militaire betrekkingen op een nieuwe wijze inhoud zouden krijgen.

Herstructurering van de KL

Veel bedenktijd kregen de militairen overigens niet. Ook de in de Bondsrepubliek gelegerde troepen ontkwamen niet aan de gevolgen van de herstructurering en verkleining van de Koninklijke Landmacht. Zo werd in 1992 de 41 Pantserbrigade omgevormd tot de 41 Lichte Brigade, trad de 43 Tankbataljon weer uit de brigade en kon daarom de legerplaats Langemannshof weer aan Duitse militairen wor-

den overgedragen.

In 1994 vertrokken de Nederlandse militairen eveneens uit Hohne, waardoor alleen Seedorf als grote legeringsplaats voor KL-militairen in de Bondsrepubliek overbleef. Eind jaren negentig werd de 41 Lichte Brigade gereorganiseerd tot de 41 Gemechaniseerde Brigade. Volgend jaar zal vermoedelijk ook deze brigade uit Duitsland worden teruggetrokken en worden opgeheven. Dan zal ook Seedorf voor de KL voltooid verleden tijd zijn.

Budel is dit jaar al door de Duitsers ontruimd. In de loop der jaren waren er nog enkele aanvullingen in de bezetting geweest. In de jaren zeventig heeft, naast de opleidingseenheden, enige tijd een geneeskundige com-

Gezamenlijke oefening van Nederlandse en Duitse eenheden, Lüneburger Heide, herfst 1965 (Foto NIMH)

**Oefening 'Big Ferro',
Duitsland, 1973**

(Foto NIMH)

pagnie (1./Sanitätsbataillon 110) in de legerplaats gebivakkeerd. In de jaren tachtig lag, behalve de rekruten, 8./Feldjägerbataillon 730 in Budel.

Op 25 mei 1988, aan de vooravond van de ontknoping van de Koude Oorlog, was de goede verstandhouding nog eens onderstreept. Op die dag werd, ter gelegenheid van de 25-jarige aanwezigheid van de Duitse militairen, de legerplaats Budel omgedoopt tot Nassau-Dietzkazerne. Het huidige Nederlandse vorstenhuis is direct te herleiden tot het geslacht Nassau-Dietz en met deze naamgeving werd de Duitse lijn van ons vorstenhuis benadrukt.

Symbolisch was eveneens dat (de Duitse) prins Bernhard het nieuwe naamschild aan de hoofdpoot onthulde. In de jaren daarna werd duidelijk dat aan de Duitse militaire aanwezigheid in Nederland eveneens een einde zou komen. In 1996 werd, als onderdeel van een algehele bezuiniging bij de *Bundeswehr*, een van de twee opleidingsbataljons opgeheven.

Herstructurering van de Duitse krijgsmacht

Het definitieve einde kwam in de herfst van 2004 in zicht, met de offi-

ciële bekendmaking van het Duitse ministerie van Defensie dat het niet langer gebruik wilde maken van de kazerne in Budel. Dit was het gevolg van een verdere herstructurering van de Duitse krijgsmacht, waarbij het aantal Duitse kazernes met honderd tot ongeveer vierhonderd werd verminderd.

Op 27 juni 2005 verliet het *Luftwaffen- ausbildungsregiment* de Nassau-Dietzkazerne in Budel voorgoed. Vanaf 1963 waren ruim eenkwart miljoen (!) Duitse militairen in Budel gelegerd geweest.

Slotopmerking

De militaire verhouding tussen Duitsland en Nederland heeft in de loop der eeuwen verschillende gedaanten gekend. Ten tijde van de Koude Oorlog was er sprake van een goede samenwerking in de voorbereiding van de verdediging tegen een gemeenschappelijke vijand.

Na afloop van deze periode dreigde een renationalisatie van de defensie-inspanningen. Beide buurlanden besloten daarentegen juist hechter te

gaan samenwerken, met name in het Duits-Nederlandse Legerkorps en bij internationale militaire missies. Niet alleen praktische wenselijkheden brachten de buurlanden op dit spoor, maar vooral ook de stevige basis die in de voorafgaande decennia was gelegd.

Literatuur

- Hoffenaar, J. en Schoenmaker, B., *Met de blik naar het Oosten. De Koninklijke Landmacht 1945-1990* (Den Haag, 1994).
- Klein, P.J.C., 'Stationering van Nederlandse strijdkrachten in de Bondsrepubliek', *Militaire Spectator*, CLXII (1993) 264-268.
- Klinkert W., 'Kazerneruil Budel-Seedorf', *Militaire Spectator*, CLXVII (199) 16-25.
- Nederlof, R., *Blazing Skies. De Groepen Geleide Wapens van de Koninklijke Luchtmacht in Duitsland, 1960-1995* (Den Haag, 2002).
- Wielenga, F., 'Tussen toenadering en afkeer. Nederland en de *Bundeswehr* in de jaren vijftig en zestig' in: B. Schoenmaker en J.A.M.M. Janssen, red., *In de schaduw van de Muur. Maatschappij en krijgsmacht rond 1960* (Den Haag, 1997) 34-56.

Beleef de 'Vlucht van de Eeuw' in het Militaire Luchtvaart Museum

Beleef van dinsdag 27 december tot en met zondag 8 januari de Vlucht van de Eeuw in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg. Een spectaculaire theatervoorstelling waarin de ontwikkeling van honderd jaar gemotoriseerd vliegen centraal staat.

De voorstelling 'Vlucht van de Eeuw' toont de bezoekers van het Militaire Luchtvaart Museum de hoogtepunten en ontwikkelingen in de geschiedenis van de luchtvaart. Van het eerste gemotoriseerde toestel, de Wright-Flyer, tot de hedendaagse 'fly-by-wire' F-16 straaljager. Ook de technische ontwikkelingen op het gebied van vliegtuigen en vliegtuigmotoren en de opkomst van de burgerluchtvaart worden op interessante wijze belicht.

*De theatervoorstelling
'Vlucht van de Eeuw'
in het Militaire Luchtvaart
Museum (Foto Mischa Keijser)*

Deze spetterende theatervoorstelling heeft inmiddels duizenden bezoekers getrokken en geeft met behulp van filmfragmenten en geluidsopnamen een veelzijdig beeld van honderd jaar gemotoriseerd vliegen. 'Vlucht van de Eeuw' wordt van dinsdag 27 tot en met vrijdag 30 december 2005, dinsdag 3 tot en met vrijdag 6 januari en zondag 8 januari 2006 om 13.00 uur, 14.00 uur en 15.00 uur opgevoerd.

Het museum is van dinsdag tot en met vrijdag van 10.00 uur tot 16.30 uur en op zondag van 12.00 uur tot 16.30 uur geopend. Op maandag, zaterdag, Nieuwjaarsdag, Eerste Paasdag, Koninginnedag, Eerste Pinksterdag en beide Kerstdagen is het museum gesloten.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Mariëlle Nienhuis, afdeling Publiek, telefoon 0346-356000 of bezoek de website www.militaireluchtvaartmuseum.nl.

**Waar is de tijd gebleven?
De vraag of het juist was
om massale slachtingen
te voorkomen, dan wel te
stoppen, wás in de jaren
negentig geen vraag.
We deden gewoon wat
ons goeddunkte. In 1991
vielen we zonder te
kloppen Somalië binnen.
Ging er eerst even een
Amerikaanse gezant naar
Mogadishu, die een
troepje 'warlords'
sommeerde aan te treden
voor een mededeling.**

'Luisteren!', zei de gezant. 'Onder aanvoering van Amerika gaat de wereld dit land beletten zelfmoord te plegen. De Amerikaanse president is vastbesloten. U weet waartoe het Amerikaanse leger in staat is. Dat heeft u in *Desert Storm* gezien. Diezelfde Amerikaanse troepen landen hier overmorgen. Als u niet meewerkt, verpulveren wij u.'

Zo ging dat toen en zo hoorde het ook, vonden we. Het Somalische volk verhongerde door een burgeroorlog en dat vonden we onacceptabel. De Balkan vielen we ook binnen zonder de *locals* om permissie te vragen. 'De Verenigde Staten accepteren niet dat het Westen zich neutraal opstelt', sprak de Amerikaanse ambassadeur bij de Verenigde Naties zelfs tegen de paar weifelaars in de Veiligheidsraad.

De NAVO-bombardementen op Kosovo die volgden, waren 'humanitair', vonden we. Je kon in die tijd ook gewoon hardop vinden dat we Afrika zouden moeten herkoloniseren. Mocht dat dan zomaar? Ja, natúúrlijk mocht dat! Herkolonisatie anno die tijd, zou immers niet meer zijn bedoeld voor het leegroven van het continent, maar juist voor de verrijking ervan met de universele

rechten van de mens en met de notie van *good governance*, lees: democratie.

Zelfs Rwanda was ons eigen, vrije besluit. We deden daar niks aan in 1994, niet omdat we ons dat door wie dan ook hadden laten verbieden, maar gewoon omdat we geen zin hadden om wat te doen.

De Britse leider Tony Blair bleef lang hangen in die stemming van toen. In 2000 nog lanceerde hij zijn 'doctrine van de internationale gemeenschap' met mensenrechten als centrale focus en hij liet meteen zien wat hij bedoelde door Britse soldaten te laten interveniëren in een smerige burgeroorlog in Sierra Leone. Hij speculeerde ook openlijk over soortgelijke Britse acties in Zimbabwe en Myanmar, twee andere mensenrechtenschandalen. Maar het Amerika van president Bush, zonder welke interventies van enige betekenis onmogelijk zijn, laat zich in het buitenlandbeleid uitsluitend nog leiden door 'wat het beste is voor Amerika'. Bush windt daar geen doekjes om: als Rwanda weer gebeurt '*on his watch*', stuurt hij geen troepen, heeft hij meer dan eens gezegd.

Komt door Irak. Het fiasco daar heeft de sfeer verprutst. Niet alleen

slorpt het militaire avontuur daar zo'n beetje alle mankracht en materieel en moreel en budgetten op die nodig zouden zijn om nog ergens anders te interveniëren, maar vooral heeft Irak ons te kijk gezet als minder heilig dan de Paus. De hele wereld weet inmiddels dat de redenen om Irak binnen te vallen gebaseerd waren op leugens. Daardoor is de discussie over de legitimiteit van militaire interventies weer helemaal terug en alles en iedereen wordt over dezelfde kam geschoord, ook het arme Darfur.

De Darfurianen betalen de prijs voor onze ontmaskering. Niemand komt ze redden, terwijl hun ledematen worden afgehakt, hun oogballen uitgestoken, hun kinderen verkracht, hun vrouwen levend verbrand. Zelfs Tony Blair met zijn doctrine vindt het beter om de horror daar tegemoet te treden met 'diplomatieke druk' en 'constructieve dialoog', en Nederland stelt nog maar eens een paar afgeschreven militaire vrachtwagens ter beschikking om zakken hulprijst naar de slachtoffers te brengen. Waar is de tijd toch gebleven? Darfur laat ons zien hoe de wereld er uitzag in 1943.

Precies hetzelfde moment waarop Mehring and Langner (twee joden

in het vernietigingskamp Treblinka) werden doodgemaakt, was twee kilometer verderop de Poolse boerderijen, vijfduizend kilometer verder in New York, de overweldigende meerderheid van de mensheid aan het slapen of eten of ze gingen naar de bioscoop of bedreven de liefde of maakten zich zorgen over de tandarts. Dit is waar mijn voorstellingsvermogen ophoudt.

De twee werkelijkheden zijn van zo'n compleet verschillende orde, ze zijn zo volstrekt onverenigbaar, hun co-existentie is zo wanstaltig paradoxaal – Treblinka zowel omdat het door mensen gebouwd werd en door alle andere mensen is gelaten voor wat het is – dat ik me het hoofd ben gaan breken over tijd.

Zijn er, zoals in sciencefictionverhalen bijvoorbeeld, verschillende soorten tijd in dezelfde wereld? Is het mogelijk dat er tegelijkertijd een 'goede tijd' bestaat en een 'onmenselijke tijd', een soort van envelop waarin mensen per ongeluk belanden en dan verdwijnen in de klauwen van verdoemenis?' (George Steiner, *Language and Silence*, 1967).

Waar is de tijd gebleven, vraag ik me af? Maar welke tijd bedoel ik eigenlijk?

BERICHT UIT AFRIKA

'Untergang einer Zivilisation'

drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

Met een tinteling van herkenning en een licht gevoel van weemoed liep hij over de brede betonstrook die de weg vormde. Déjàvu. De rode bakstenen gebouwen, het kortgeknipte gras, niets leek hier te zijn veranderd in de laatste twintig jaar. De met kleurige logo's beschilderde immense zwerfkeien, de vuilcontainers keurig in het gelid. De rust deed hem terugdenken aan de tijden van weleer. De afwisseling tussen de paraatheidsweekends en de verlofperiodes. De schier eindeloze stroom oefeningen, schietseries, inspecties en tests. Daar waren de laatste tien jaar de uitzendingen bijgekomen: Bosnië, Cyprus, Kosovo, Macedonië, Afghanistan, Irak. Opwerken, inzet, rust en weer opwerken, in een schijnbaar eindeloze cyclus.

Met een eerste oppervlakkige blik lijkt alles te wijzen op een van die korte periode van rust, zoals er in de afgelopen veertig jaar hier in Seedorf zoveel waren geweest. Korte onderbrekingen van de dagelijkse hectiek, waarna de appels, de ronkende dieselmotoren, de piepende tracks en de bulderende commando's ieder moment opnieuw zouden kunnen beginnen.

Maar als je goed keek, zag je dat die schijn bedriegt. Deze rust was niet van tijdelijke aard. De gebouwen rechts van hem waren al verlaten. Er groeide gras tussen de tegels. Er stonden geen auto's meer voor de deur, er hingen ook geen pikante posters meer voor het raam. De eerste eenheden waren al vertrokken: opgeheven, teruggekeerd naar Nederland, ontbonden, heringedeeld.

De 41^e brigade vecht haar laatste gevecht. Een gevecht dat ze niet zou winnen. Een gevecht

tegen financiële herschikking, politieke prioritering, heroverweging van argumenten en de daaruit voortvloeiende eindeloze stroom van werkgroepen, stuurgroepen, regiegroepen en realisatiememoranda.

Deze brigade, in het verleden bedeed met de grootste slagkracht die ooit ontplooid was in de historie van het Nederlandse leger. Een gevechtskracht zonder weerga. Deze Mike Tysons onder de Nederlandse brigades, zou binnenkort tot de geschiedenis behoren. Ooit was deze eenheid toegerust met een immens pantserinfanteriebataljon, gevuld met meer dan duizend soldaten.

Daarnaast had de commandant de beschikking over twee tankbataljons met samen meer dan honderd van 's werelds beste tanks en vele honderden pantservoertuigen. Mokkers in de handen van de brigadecommandant. Daarnaast artillerie, genie, verkenners, luchtafweer; tezamen een onverslaanbare mix van mensen en machines.

Aanvankelijk gebouwd en getraind om de aanstormende Rode Hordes uit het Oosten te stoppen, te slijten en te slaan. Daarna de transformatie van pantserbrigade, via lichte brigade naar gemechaniseerde brigade. De jarenlang gekoesterde zekerheid van de operatieplannen; verkend tot in detail. Overgaand in de onzekerheid van de nieuwe missies, met onvoorspelbare tegenstanders op plaatsen op de aarde waarvan geen enkele Nederlandse militair in zijn opleiding de namen ooit van had gehoord, laat staan was ingezet.

Deze geweldige vechtmachine had haar laatste gevecht op punten verloren. Niet op het slagveld, niet van het tweede echelon van een Warschaupact-pantserdivisie of van een tot de tanden bewapende Balkanmilitie, maar van de

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van commodore E.J. Oliemans en kolonel F. Matser, beide werkzaam bij het Commando Dienstcentra (CDC).

Legerplaats Seedorf, 1973 (Foto NIMH)

Transitieraden, de Herstructureringswerkgroepen, de Samsons of hoe de representanten van de Haagsche bureaucratische saneermachine ook mochten heten.

Een paar A4-tjes door een klein kind te verfrommelen tot een onooglijke prop: dat was hen uiteindelijk, na ruim veertig jaar trouwe dienst, fataal geworden. Een gevoel van machteloze woede welde op in zijn borstkas. Onvoorstelbaar maar waar. Langzaam aten de eenheden van de brigade zichzelf op om met een zacht plof te verdwijnen in het bodemloze gat van de historie, waar de legioenen van Julius Caesar, de regimenten van Napoleon en de brigades van het KNIL ook in waren verdwenen. En wat er over bleef: een boek in de kast, en zwerfkei met wat verf en wat herinneringen in een vergeeld plakboek. Hij stapte in zijn auto en reed de kazernepoort uit.

's Middags liep hij in het waterige zonnetje door de staten van het slaperige stadje Zeven. In het verleden de woonplaats van tienduizenden Nederlandse gezinnen. Vreugde en leed. Vermeld als geboorteplaats in de paspoorten van duizenden Nederlandse kinderen. Ook de zijne. De enige plek ter wereld waar de Nederlanders en de Duitsers het al jaren goed met elkaar konden vinden. Behalve als er voetbal werd, natuurlijk.

In de etalage van de plaatselijke makelaar staan huizen te koop. Twee onder een kap, veel grond, dubbele garage: alles voor nog geen twee ton. Een prachtige vijfkamerwoning met kelders en tuin te huur voor 405 euro. Een glimlach glijdt over zijn gezicht. Met trage stappen loopt hij verder. In grote delen van de Nederlandse wijk de 'Siedlung' staat het gras kniehoog in de tuinen, de huizen staan leeg, de eerste winkels in de Langestrasse ook, net

als de eerste restaurants. Een autodealer haalt de borden van zijn deur, een disco zoekt een nieuwe uitbater. En bladders verf van het Holland Huis. Hij werpt een blik door het raam van de fraai ingerichte Nederlandse middelbare school. Splinternieuwe technieklokalen, pas nog gerenoveerd. Hij telt vijf leerlingen in de klas, zich kennelijk niet bewust van dit historische moment. Volgend jaar zijn deze leslokalen ook leeg.

Gedurende een moment overvalt hem een gevoel van melancholie. Het was mooi. Goed om meegemaakt te hebben. Hij had het nooit willen missen. Een *Way of life*, het '41-gevoel', gedeeld door iedereen die deel uitmaakt van die gemeenschap. Een geheim en magisch verbond. Officieren, onderofficieren en manschappen. Het '41-gevoel' verbond door de rangen heen.

Misschien leek het zo, maar in zijn geheugen waren ze altijd net iets sneller, net iets feller, net iets parater, net iets gemotiveerder. Zou er op Valkenburg ook iemand als hij lopen en op Twente? Hij voelt zich bijna verbonden met volstrekt onbekende marine- en luchtmachtcollega's, en schrikt ervan.

Hij schudt zijn hoofd en recht zijn schouders. Allemaal onzin natuurlijk, die emotionele flauwekul. Hij kijkt nog eens naar zijn toespraak voor het laatste appèl. Het is toch een zakelijke logische beslissing geweest, ingegeven door een volstrekt rationele gewijzigde operationele noodzaak.

De hele sluiting is degelijk onderbouwd met een sluitende kosten-batenanalyse. Daar is geen speld tussen te krijgen. Het staat vóór hem, op papier, hij heeft het gisteren zelf geschreven. Het is toch zeker geen *Untergang einer Zivilisation*. In Nederland bakten ze ook brood. Ja toch? ■

BOEKEN

bespreking

50 Jahre Bundeswehr 1955-2005

Entschieden für Frieden,
door K.J. Bremm, H.H. Mack
en M. Rink (redacteuren)
'Militärgeschichtliches Forschungs-
amt', Freiburg i.Br./Berlijn, 2005
ISBN 37-9309-438-3
€ 38,50

Op 12 november 1955 – ongeveer tien jaar na de Tweede Wereldoorlog en de nederlaag van Hitler en zijn *Wehrmacht* – werden de eerste soldaten van de *Bundeswehr* beëdigd. Deze 'andere krijgsmacht' was het tastbare bewijs van een 'ander Duitsland', dat vast verankerd was in de NAVO en het democratische Westen.

Dit jaar bestaat Duitsland 60 jaar. De Bundeswehr dient deze rechtsstaat al vijftig jaar lang als geaccepteerde zwaarmacht binnen en buiten haar nationale grenzen. Zowel het moderne Duitsland als de Bundeswehr kunnen ook alleen maar begrepen worden vanuit hun geschiedenis. Daarover gaat dit boek van 672 pagina's. In deze vijftig jaar is het de Bundeswehr gelukt zich als één van de hoekstenen van NAVO te presenteren als een leger in dienst van vrede en vrijheid. Vanaf 1990 werden vele voormalig tegenstanders van de *Nationale Volks Armee* (NVA) broederlijk opgenomen in de Bundeswehr als 'leger van de eenheid'. Kort daarna betraden Duitse soldaten voor het eerst na de Tweede Wereldoorlog wederom vreemde bodem, maar nu als graag geziene vredes-soldaten.

In dit verzamelwerk van het *Militärgeschichtliches Forschungsamt* beschrijven tijdgenoten, wetenschappers, militairen en burgers het ontstaan en de ontwikkeling van hun strijdkrachten. Ingeleid door Bondsprezident Köhler en minister van Defensie Struck beschrijft generaal b.d.

Ulrich de Maizière op uiterst boeiende wijze de voorbereiding en oprichting van 'de nieuwe krijgsmacht', als erfgenaam van de *Reichswehr* en de *Wehrmacht*, waarbij hij zelf gediend heeft om ten slotte zijn militaire loopbaan te beëindigen als de eerste *Generalinspekteur der Bundeswehr*.

De band bestaat uit vier delen. Het eerste deel staat in het teken van het hervinden van Duitslands nieuwe positie in het internationale krachtenveld van de beginnende Koude Oorlog. Een heel interessante bijdrage levert Reinhard Stumpf als hij beschrijft hoe voormalige generaals van de *Wehrmacht* de nieuwe legers van de

beide Duitslanden en Oostenrijk moesten voorzien van nieuwe militaire elites. Verder gaat dit deel uitgebreid in op de Duitse veiligheidspolitiek in het kader van de strategie van de NAVO.

Deel twee beschrijft de organisatie van de Bundeswehr, waarbij natuurlijk de krijgsmachtdelen met de spreekwoordelijke *Deutsche Gründlichkeit* uitgebreid aan de orde komen. De Geneeskundige Dienst en de 'Strijdkrachtenbasis' worden als zelfstandig krijgsmachtdelen daarbij niet vergeten. Fascinerend is het om te lezen hoe om begrijpelijke redenen het evenwicht wordt gezocht tussen het civiele en het militaire deel van de organisatie.

Deel drie gaat nader in op de relatie tussen de Bundeswehr en de maatschappij. Beginnend bij het interessante hoofdstuk van Duitslands herbewapening, staat men diepgaand stil bij de dienstplicht, waarbij de schrijver zich afvraagt of dit instituut het legitieme kind is van de democratie of het vijfde wiel aan de wagen van een expeditionaire krijgsmacht. Ook de leiderschapsfilosofie van *Innere Führung* met het centrale beeld van de 'Staatsburger in Uniform' passeert de revue. Minder tot de verbeelding van de relatieve leek spreken de hoofdstukken die gaan over de rol die gezichtsbepalende politici zoals Blank, Brandt, Schmidt, Leber en Rühle hebben gespeeld.

In deel vier beschouwen de diverse schrijvers vanuit verschillende invalshoeken 'die Wende' na de val van de Muur, waarin het nieuwe en verenigde Duitsland zich opnieuw moest oriënteren op zijn rol als continentale grootmacht en soeverein land met de daarbij behorende internationale verplichtingen. Hier komen dan ook de expeditionaire vredesoperaties van de Bundeswehr aan de orde: Somalië (UNOSOM), Bosnië, (o.a. SFOR en IFOR), Kosovo (KFOR) en ten slotte Afghanistan (ISAF). Typisch Duits is waarschijnlijk de (begrijpelijke) principiële opstelling van toonaangevende politici en de daarmee gepaard gaande discussie tussen politici en juristen over de voorwaarden waaronder Duitse soldaten in het buitenland konden worden ingezet.

De schrijver Dreist gaat hier weliswaar uitgebreid en diepgaand op in, maar het vergt de nodige concentratie om zijn lijn van redeneren te blijven volgen. Hoewel de terughoudendheid waarmee Duitsland zijn strijdkrachten buiten de grenzen wil inzetten gezien de geschiedenis zeer valt te respecteren, levert de principiële behandeling van het debat hierover in dit deel toch momenten van beperkte vreugde op. Daarentegen besluit Münkler in zijn diepgaande en lezenswaardige beschouwing over 'de nieuwe oorlogen' op onnavolgbare wijze dit boek, waarbij hij het waagt een blik in de toekomst te werpen en op

heldere en overtuigende wijze betoogt dat de toekomst van de Bundeswehr waarschijnlijk niet meer ligt in het voeren van de klassieke oorlogen tegen staten, maar in het beslechten van transnationale conflicten door interventies uit te voeren ten einde ontbinding van staten tegen te gaan. De krijgsmacht als exporteur van stabiliteit, waarbij de goed opgeleide, hoogwaardige en tot samenwerking bereid zijnde militair van verschillende markten thuis moet zijn om zijn taken te vervullen. Dit vereist volgens Münkler van de soldaat een leven lang leren.

Het *Militärgeschichtliches Forschungsamt* is er in geslaagd vijftig jaar Bundeswehr op overtuigende wijze neer te zetten: eerlijk, helder, lezenswaardig (in elk geval voor degene die de Duitse taal beheersen), goed gestructureerd, diepgaand en professioneel. Degene die bereid is zich oprecht voor de strijdkrachten van ons grootste buurland te interesseren, kan ik het zeker aanraden.

kol drs. P.J.E.J. VAN DEN AKER

MEDEDELING

**Met ingang van november 2005 is de redactie verder versterkt.
Als nieuwe redacteuren zijn aangetreden KTZ P. van den Berg
en KLTZ N.A. Woudstra.**

**De redactie telde al een officier van het Korps Mariniers.
Met de komst van deze nieuwe collega's ging een al langer
bestaande wens om ook 'de vloot' in de redactie vertegenwoordigd
te zien in vervulling. Ik heet hen van harte welkom.**

De hoofdredacteur

Editoriaal – ‘Einigkeit und Recht und Freiheit’

Met deze woorden begint het Duitse volkslied. Dit jaar bestaat de Bondsrepubliek Duitsland zestig jaar. De ‘Bundeswehr’ viert dit jaar haar vijftigjarig bestaan. Het Duits-Nederlandse Corps werd tien jaar geleden opgericht. Redenen genoeg om aandacht te besteden aan de Duits-Nederlandse (militaire) betrekkingen. Deze waren vanaf het ontstaan van het Duitse Keizerrijk goed. De Tweede Wereldoorlog betekende een breuk. De Koude Oorlog leidde echter opnieuw tot samenwerking, vooral tussen de landmachten van beide landen. Dit bleef zo, ook na de ‘Koude Oorlog’. Dit themanummer gaat in op deze samenwerking en plaatst haar in een breder perspectief.

R.F.M. Schröder – ‘DEU/NLD Common Army Vision’

Op 7 juli 2004 gaven de ‘Inspekteur des Heeres’ en de Bevelhebber der Landstrijdkrachten hun staven opdracht een gezamenlijke visie te ontwikkelen over de toekomstige samenwerking tussen de landstrijdkrachten van beide landen. De auteur informeert over de ontwikkelde visie. Hij volgt daarbij de vijf hoofdlijnen van het rapport: concepten en doctrine; bewapening en uitrusting; training en oefening; besluitvormingsprocessen en communicatie en tot slot planning en ontwikkeling. De ambities zijn realistisch. Anderzijds zijn er eigenlijk geen grenzen aan de verdere mogelijkheden.

J. van Duurling – Duitsland en de Duits-Nederlandse relatie

De auteur is defensieattaché in Berlijn. Hij behandelt in vogelvlucht Duitsland en de betrekkingen tussen Duitsland en Nederland. Achtereenvolgens gaat hij in op de Duitse staat en de economie, de rol van Duitsland in de wereld en de ontwikkelingen rond de Duitse strijdkrachten. In zijn slotbeschouwing staat de onderlinge verhouding centraal. Beide landen zijn op vele manieren belangrijk voor elkaar. Dat de verhouding asymmetrisch is mag echter nooit worden vergeten.

P. van Gassen – De Nederlandse missie

In de Nederlandse ambassade in Berlijn – een ontwerp van Rem Koolhaas – huist ook de Nederlandse Militaire Missie. De auteur gaat in op de samenstelling en de taken. Vervolgens besteedt hij aandacht aan de belangrijkste verdragen voor de Duits-Nederlandse samenwerking, zoals het NAVO-Statusverdrag, de Aanvullende Overeenkomst en het Legerkorpsverdrag. De samenwerking is goed en berust op verdragen en afspraken. Het spreekt vanzelf dat deze gerespecteerd moeten blijven.

J.A. van Diepenbrugge, R. Baumgärtel en H.J.P. Corstens – ‘1 (German/Netherlands) Corps’

Dit jaar, 2005, vierde het 1 (GE/NL) Corps haar tienjarig bestaan. De auteurs gaan eerst in op wat er werd bereikt, zoals een binationaal hoofdkwartier dat transformeerde tot een ‘High Readiness Forces (Land) Headquarters’. In het tweede deel van hun betoog gaat het om ervaringen met ‘NATO Response Forces’. Afsluitend gaan zij in op het belang van het Corps als forum voor verdere ontwikkelingen. Zij benadrukken het belang van operationele ervaring. 1 (GE/NL) Corps: een binationale motor voor multinationale veranderingen.

J. Hoffenaar – Duits-Nederlandse militaire samenwerking in de Koude Oorlog

Gedurende de Koude Oorlog is de militaire samenwerking tussen Duitsland en Nederland altijd uitstekend geweest. Iedereen die daarbij betrokken was, zal deze constatering onderschrijven. Deze positieve gang van zaken was niet altijd vanzelfsprekend. Zeker in de eerste decennia na de Tweede Wereldoorlog volgde de buitenwacht kritisch wat er gebeurde. Na de Koude Oorlog besloot men de samenwerking te intensiveren. Niet alleen vanwege praktische wenselijkheden, maar vooral vanwege de stevige basis die eerder was gelegd.

L. Polman – Tijd

In de jaren negentig van de vorige eeuw was het niet echt een vraag of we slachtingen of hongersnood waar we dat relevant vonden, moesten voorkomen. We vroegen niet of we welkom waren in Somalië of op de Balkan. We deden in 1994 niets in Rwanda omdat we geen zin hadden om in Afrika iets te doen. De Britse interventie in Sierra Leone was de uitzondering. Irak verprutste de sfeer en bracht de discussie terug naar ‘af’. De mensen in Darfur betalen de prijs. Het lijkt de wereld van 1943 wel. Of zijn er verschillende tijden in dezelfde wereld?

F. Matser – ‘Untergang einer Zivilisation...’

Met een tinteling van herkenning en een licht gevoel van weemoed liep hij over de brede betonstrook die de weg vormde. De rode bakstenen gebouwen, het kortgeknipte gras – niets leek te zijn veranderd. Toch bedriegt deze schijn. Sedorf; eens de thuisbasis van 41 Pantserbrigade. De Mike Tysons onder de Nederlandse brigades, zwaar bewapend. Na de Koude Oorlog begon de verandering; de brigade hield op te bestaan. Volgend jaar sluit ook de school. Maar ook in Nederland bakken ze brood. Ja toch?

Summaries

Editorial – ‘Einigkeit und Recht und Freiheit’

These are the first words of the German national anthem. This year, 2005, the German Federal Republic exists 60 years. The Bundeswehr exists 50 years. In this issue the focus is on German-Dutch co-operation. In general this co-operation was good. The Second World War seemed to make an end to this. The Cold War however, brought both countries back together. In 1995 1(GE/NL) Army Corps was created. ‘We’ served together in Kosovo, Macedonia and Afghanistan. Both armies have been and still are close partners. This issue also puts co-operation in a broader perspective.

R.F.M. Schröder – German-Dutch Common Army Vision

On July 7, 2004, the ‘Inspekteur des Heeres’ and his Dutch counterpart, the commander Land Forces, directed their staffs to develop a vision on the future of army co-operation between the two countries. The author clarifies the content of this vision, presenting its five ‘lines of operation’: concepts & doctrine; armament & equipment; training & exercise; decision-making process & communications, and planning & development. The latter being focused at bi-national participation in operations. The ambitions are realistic. However, to quote one of the founders of this vision: ‘The sky is the limit!’

J. van Duurling – Germany and the German-Dutch Relations

The author is at present the Dutch Defense-attaché in Berlin. He first presents a bird’s-eye view on Germany and its economy. He then addresses the international dimension of German policies and the restructuring and tasks of the Armed Forces. Here, important changes are indicated. His final observations relate to the German-Dutch relationship, to co-operation in general, and military co-operation in particular. This co-operation can be qualified as good. The two countries are bound in many ways. A certain asymmetry is a fact of life that always should be taken into consideration.

P. van Gassen – The Dutch Military Mission

The Dutch embassy in Berlin, a design of Rem Koolhaas, also accommodates the Dutch Military Mission. The author clarifies the organisation and role of this Mission. He also discusses the most important legal documents that govern German-Dutch and broader international co-operation in Germany, such as the NATO Status Treaty, the Supplementary Agreement, the Implementation Agreements and the Army Corps Treaty. Those treaties and other arrangements are the foundation for the interrelationship. It goes without saying that they should always be respected.

J.A. van Diepenbrugge, R. Baumgärtel and H.J.P. Corstens – 1(German/Netherlands) Corps

This year, 2005, Headquarters 1 (GE/NL) Corps celebrated its tenth anniversary. The authors first examine the achievements during those ten years, in which a bi-national headquarters transformed into a High Readiness Forces (Land) Headquarters. The second part of this article presents experiences with NATO Response Forces. In their final observations the authors touch on the importance of this Corps as a forum for operations, training and force development. They underline the importance of operational experience. 1(GE/NL) Corps is in their view a bi-national driver for multinational change.

J. Hoffenaar – German-Dutch military Co-operation during the Cold War

During the Cold War the military co-operation between Germany and the Netherlands has been outstanding. Everybody involved will support this statement. This positive result was not always self-evident. The author describes the co-operation between the two countries. He also describes how – certainly during the first decades after the Second World War – the outside public critically observed the developments. The end of the Cold War caused the threat of renationalisation of defense efforts. Both countries however decided to intensify military co-operation. Not only because of practical desirabilities, but above all because of the solid foundation laid in the earlier decades.

L. Polman – Time

Before the nineties we did not mind to stop slaughter or famine if we had reasons to act: foreign troops were not invited in Somalia, neither in the Balkans. Africa however was something else. We did not care about what happened in Rwanda in 1994. British actions in Sierra Leone were the exception. Iraq generated a turning-point in discussions about intervention. People in Darfur pay the price. Darfur demonstrates how the world looked in 1943. Or are there different types of time in the same world?

F. Matser – ‘Untergang einer Zivilisation’

With a twinkling of recognition and a mild feeling of sadness he walked down the broad strip of concrete that formed the road. Buildings with red bricks, short-cut grass. Nothing seemed to have changed. Yet things have changed and appearances are deceptive. Seedorf: once the home of 41 Brigade; the Mike Tysons of the Dutch brigades. Heavily armed. After the Cold War the transformation started. Finally, 41 Brigade had to disappear. Next year the Dutch school will close also. However, in Holland they also bake bread. Don’t they?

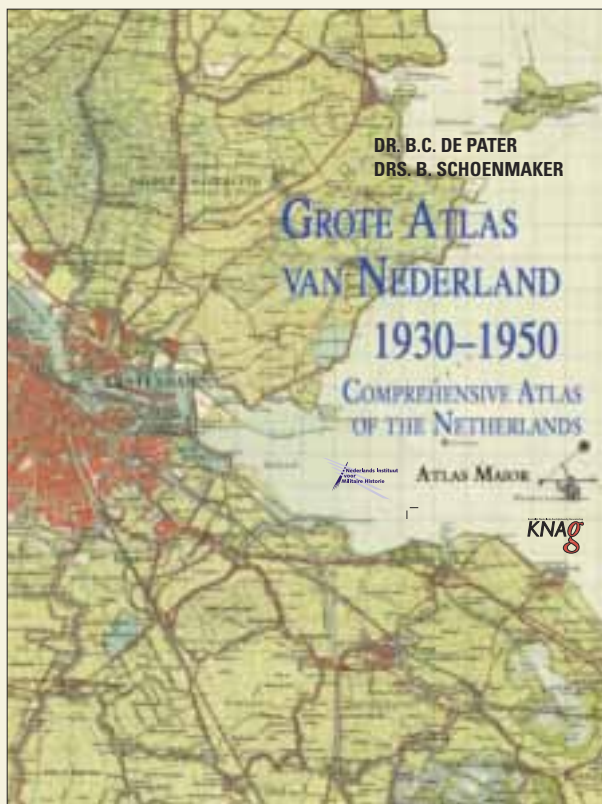
Een gezamenlijke uitgave van Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior, het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie:

GROTE ATLAS VAN NEDERLAND 1930-1950

Comprehensive Atlas of the Netherlands 1930-1950

KNAG

ATLAS MAIOR

Dit jaar was het 65 jaar geleden dat Nederland werd overvallen door nazi-Duitsland en zo bij de Tweede Wereldoorlog betrokken raakte, en 60 jaar geleden dat ten slotte ook het oosten, noorden en westen van ons land werden bevrijd. Ter gelegenheid van dit dubbele herdenkingsjaar presenteert Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior, in samenwerking met het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG), medio november 2005 de

Grote Atlas van Nederland 1930-1950 Comprehensive Atlas of the Netherlands 1930-1950

De opzet van deze historisch-geografische atlas beoogt aan de hand van authentieke kaarten en plattegronden uit diverse bronnen, aangevuld met uitvoerige tweetalige tekstleidingen en beschrijvende en verklarende bijschriften, een zo compleet mogelijk thematisch en topografisch kaartbeeld te geven van Nederland tijdens de periode 1930-1950, met nadruk op de Tweede Wereldoorlog.

Het opgenomen kaartmateriaal is in hoofdzaak afkomstig uit de collecties van de Topografische Dienst Kadaster (TDK), het Legermuseum, het Nederlands Instituut voor Oorlogsdokumentatie (NIOD), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), de Universiteitsbibliotheken van de UVA en de UU, en tal van gemeentelijke en regionale archiefdiensten. Naar de algemene inhoud is het in vier hoofdgroepen te verdelen:

1. thematische kaarten m.b.t. de diverse aspecten van het fysisch milieu van Nederland en de Nederlandse samenleving over de periode 1930-1950;
2. thematische, overwegend militaire kaarten m.b.t. de Tweede Wereldoorlog in Nederland uit diverse Nederlandse, Duitse en geallieerde bronnen;
3. volledige topografische bedekking van Nederland op de schaal van 1:50.000 (over 246 atlaspagina's!) d.m.v. de zogenoemde **Truppenkarte**, de bijgewerkte Duitse editie uit 1940-1944 van de Chromo-Topografische Kaart van Nederland 1:50.000 van de TD;
4. plattegronden uit diverse bronnen (incl. Duitse, geallieerde en Nederlandse oorlogsgedrukte uitgaven) van ca. 70 van de belangrijkste steden en plaatsen uit de periode 1930-1950, gegroepeerd per provincie en op schalen variërend van ca. 1:5.000 tot 1:20.000.

De technische gegevens van de GROTE ATLAS VAN NEDERLAND 1930-1950 zijn:

- reuzen-paginaformaat van 48 x 34 cm (h x b), atlasformaat opengeslagen 48 x 68 cm;
- 584 pagina's houtvrij kwaliteitspapier 150 grams, volledige kleurendruk;
- geleverd met gelamineerd stofomslag en luxe bedrukte schuifcassette; totaalgewicht ca. 8,5 kg, afmetingen cassette ca. 50 x 36 x 6 cm;
- in totaal ca. 600 (!) kaarten en plattegronden;
- compleet topografisch register op de Truppenkarte 1:50.000, ca. 40.000 namen;
- volledig tweetalige uitgave, Nederlands en Engels;
- beperkte oplage van 1.200 exemplaren!

T/m 31 december 2005 wordt de GROTE ATLAS VAN NEDERLAND 1930-1950 aangeboden tegen een inteken/actieprij van € 225,- per ex.; nadien geldt uitsluitend de winkelprijs van € 275,- per ex. Bij rechtstreekse bestelling bij Asia Maior is dit **inclusief de verzendkosten binnen Nederland**; portokosten buitenland per ex.: Europa EU € 15,-; overig Europa € 20,-; buiten Europa € 30,-.

GROTE ATLAS VAN NEDERLAND 1930-1950. Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior, eerste druk november 2005, 584 pag., fc, gen. geb., 48 x 34 cm, stofomslag, schuifcassette, ca. 600 kaarten en plattegronden; ISBN 90 74861 25 3. Inteken/actieprij t/m 31 december 2005 € 225,- incl. porto NL, prijs nadien € 275,- incl. porto NL.

Bestellen?

I.v.m. de beperkte oplage van de GROTE ATLAS VAN NEDERLAND 1930-1950 uitsluitend schriftelijk, op een van de navolgende wijzen:

- door toezending per post of per fax (0111 417 281) van de volledig ingevulde en ondertekende antwoordbon op deze pagina; indien u dit blad niet wilt verknippen, mag een fotokopie of een afschrift natuurlijk ook
- per e-mail, onder verifieerbare en volledige opgave van naam, huis/postadres en telefoonnummer: amajor@zeelandnet.nl
- via onze website www.asiamaior.nl
- via de betere boekhandel

Bestellingen worden na verschijning met nota en acceptgirokaart per post of pakketdienst toegezonden; betaling in Nederland binnen 14 dagen na dagtekening van de nota, betalingstermijn buitenland 28 dagen.

Bestelbon – kopie of afschrift mag ook! – in gesloten envelop (postzegel niet nodig) naar

Uitgeverij Asia Maior/Atlas Maior, Antwoordnummer 138, 4300 VB Zierikzee (NL)

Naam: ..... bestelt hierbij:
Adres: ..... ex. GROTE ATLAS VAN NEDERLAND
Postcode: 1930-1950
Plaats: ..... (nov. 2005, actieprij € 225,-
Telefoon: ..... t/m 31 december 2005
Datum: ..... incl. porto NL; prijs daarna € 275,-)
Handtekening .....

ACTIEPRIJS

GROTE ATLAS VAN NEDERLAND 1930-1950

T/M 31 DECEMBER 2005 € 225,-

per exemplaar. Prijs nadien € 275,- per ex.

Bij rechtstreekse bestelling bij Asia Maior/Atlas Maior is dit **inclusief de verzendkosten binnen Nederland**; portokosten buitenland per ex.: Europa 'EU' € 15,-; Overig Europa € 20,-; buiten Europa € 30,-.